

MRKAČ PLUS

Mrkač Plus
Raj pod Triglavam
Ob Pusto, 2011

**TKO NEJ BSE ZGODIVO,
AL PA TUD NE**

Nekej okrogl'h pa dvomliv'h

3B

KAZALO:

<i>Jelovica</i>	4
<i>Primerjava pojmov</i>	12
<i>Vandrane</i>	34
<i>Zgornjemu zapisu ob rob</i>	53
<i>Nekateri starinski pojmi</i>	62

Jelovica

V prejšnji izdaji Mrkača (2B) so bili bralci naprošeni k sodelovanju, da naj sporočijo, če imajo kakšne drugačne informacije, itd. Odziv je bil nepričakovano velik, oglasilo se je kar 5 bralcev s svojimi pripombami. Najpomembnejše se vrtijo okoli Dražgoš. V omenjeni objavi so bile obravnavane predvsem tiste manj znane iz poznega srednjega veka, pripombe so pa bile razporejene na obdobje od železne dobe in do januarja letošnjega leta. Tako bomo o tem jugovzhodnem koncu Jelovice verjetno razpravljali kar v nekaj številkah, saj se je informacij nabralo že sedaj kar veliko. Podobno bo z severnim robom Jelovice, saj se Kupljenik že sedaj ponavlja. Paralelno potekajo nove raziskave, vendar so zelo omejene. Predvsem nameravamo uveljaviti moderne arheometrične metoda, vendar je že sedaj tako veliko jamranja glede denarja, da bo verjetno padlo vse skupaj v vodo. Poskušali bomo aktivirati obstoječe kapacitete, te so pa vedno zavzete z lastnim nujnim delom, predvsem pa lačne ob pomanjkanju ustreznih financ (ki jih pa na drugi strani mečemo z lopato skozi okna). Vendar stari ljudje pravijo, da poskusiti ni greh, torej bomo grešili, eni pa se lotijo takih stvari samo kadar so pijani, torej bomo pijanci.

Jevouca jrazdelena na dva velika deva, kj'h voč 'na dolina, kse uleče iz Soteske č'z Rotarco če u Češ'n-sko dolino, po en stran teče Bvat'nca, po ta druj pa Češ'nca. No, mi mo zdey obdelval sam tist ta severouzhod'n deu, kje tak k't 'n trapec s po dvem uzporredn'm stranicam. Na severovzhod'n so naselja od Kuplenka pa do Kroke, značilna za to stran je reka Lip'nca, k voč Dobravo od Jevouce. Sam č' dob'r pogledate se ta podašuje nauzgor od Brd še naprej, sej najdemo zadna imena Dobrava tik pred Taležam, čer se voda odteka dol u Rač'nco pod Brd'm. Pa tud še tle usga sk'p ni čist konc, sej učas bva Vršanova pvanina (dons Danejeva pvanina) nad Talež'm, kam'r teče voda čist izpod samga Skledarouca, skor b' uhka rekle, iz Ricmana dol na Taleže, od t'm pa dol u Savo. No, tko sega skoz iz Sklearouca dol 'na dolina, kse p'r Podnart neha p'r Sau. No, toj tist severouzhod'n deu, ena od stranic trapeza. Nasprot'n tega j pa dolina, k voč oba deva Jevouce na dva deva, toj jugozahod'n deu Jevouce. Poj pa na zahod Soteska, na uzhod pa Jam'nk s Podblico.

Ta deu je biu tist, kje biu z us'h strani obroblen z železarstvam, k gaj napajava Jevouca s svojo rudo, lesam, vogvam pa vodo, z us'm tist'm, k'r je železarstu rabu, d'j uspevou. Sam železarstu jrabu še nekej, toj št'cuno pa barantane, ker brez tega ni mu ubenga smisla, sej se železa u hud'h cajt'h ni dau jest. Toj bva osnova skorej tri tauž'nt let, ker sej mogu prilagajat v's žiulene.

Ja, 'ldje so se že zvo zgodej naselil u naš'h kraj'h. Ta nejprej so začel p'rhajat ob Donau pa Sau nauzgor pa so se že u kamen dob ukvarjal z rudarstvam, iskal primer'n kamne za nihou orodje pa orožje pa sou za sebe pa za svoje žvali. Toj ratou poj u bronast dob še velik b'l intenziv'n, 'ldje so se začel pult za posamezne teritorije (Ötzi jzato m'nda mogu pst't svojo dušo gor na vrh gora). T'krat se pojaujo velike države z urejeno hierarhijo tko civilno, k't vojaško, k't duhou-no. Ceu teritorij' so mog'l začet delvat u korist 'ne mejhne elite, se med seboj povezvat u delujoče celote pa uredit svoje odnose s sosed'm, od kod'r so dobival surovine pa kam'r so pošilal svoje izdelke.

No, tko so tud naš kraj spadal u 'n tak obrobje, ker sej dobivau surovine, ker sej čez ulačil use sorte robo pa tud znana pa vervana, želje pa potrebe, ...

Še pred trojansko vojno so 'ldje pogruntal signalizacijo z vognam (kso jo potrebvale razvite države za svojo organizacijo in uspeš'n delvane), sam pisal so to šele poj u Ilijad.¹

Skoz naše kraje so rin'l use sorte 'ldje pa pušal za sabo ostaline. Tedaj so ble že naselen u Ist'r (Monkodonija).

¹ Koko fajn je, da mamu tačee vojne, pa poj tače pes'mce, d' sploh kej zvemo, k'r b mog'l že pred tisočletj'm.

Po Trojansk vojn pa k'sne 4 stoletja use zamre, Ljudstva z morja ogrožajo sredozemsko trgovino in jo uničujejo, sam 'ldje žvejo naprej, usi človešk napredk' se pa začnejo znova.

Začne se železna doba (u Troj so Hetit že uporabljali tud želez'n orožje). Maloazijska ljudstva se po Troji naselijo tud na Apeninskmo polotok pa prnesejo železarstvo tud s sabo. To so pa deval tud Feničan, k't dob'r trgovc. D' sej celotna naselite spet ponov'n užveva pa razmahniva, jrabiva 4 stoletja. Tkrat so pa potrebe po želez že tko narasle, d' so ga začel iskat tud u naš'h kraj'h. Ja, ampak, d' noute misl'l, d' sam p'r nas. Pousod po južn'h straneh Alp se pojaujo tak iskalc, p'r nas pa tud ne sam na Tolminsk'm pa Bohin.

Ostank kažejo, d' so se razmahnil po ceu pokrajin od Kanalske doline pa use do Dolenske. No, u naše kraje so p'rhajal s Primorske iz okolce Sv. Lucije, pa šentviške planote, pa Bouške, pa še tud dle use iz porečja Taljamenta nauzgor.

Te 'ldje so pršle zarad železa, poj so se pa č'z 'n cajt za stalno naselil.

No in tko smo pršel do tga, d' so se naselil u Bohin nejprej na Snožet'h, pa izrabljali okoliške kraje za rudarene, pa pašo žvine pa rev'n kmetvane.

Isto usodo jpa dožveva Jevouca, čer so rudar'l pa se naselil na nejb'l primerne kraje, na področje K'plenka, Lip'nške doline, Dražgoš pa Jam'nka.

Ja, sam žiulene se n' začne u želez'n dob, ampak precej prej, pa tud taj pustu svoje sledi, predus'm tist, kje biu tik pred železno dobo, toj bva bronasta doba. B'l del'č n'zaj pa mi tud n' bomo šle, č' nau glih nuj'n potreb'n. N' mis'lte pa, d' so se tist 'ldje, kso p'rnes'l k nam železno dobo, naselil u praz'n prostor, tko, k't se dons ponavad p'rkazuje. Ne, naša pokrajina je bva naselena, ampak zvo na redko, sam u k'sn'h kraj'h so ble 'n 'ldje, drgač pa velič gozdou.²

Podevat pa tud n' mis'lmo usga, sej smo že m'rs kej u treh knjigah, kso izšle do zdej. Predus'm se bomo pa držal tistga, k'r je pomeb'n za n's pa ne tujce, tist, k'r bo služiu nam pa ne cesarj'm, tist, k'r bo služiu Rajan'm pa ne Europejc'm, našmo domačmo človek pa ne globalisto. Ja tud mi smo vandral u ceu zgodovin, k'r jo poznamo pa se povezval s svoj'm bližn'm pa daljn'm sosed'm, ja pstil smos cvo srat na glave, ampak enkrat more bit tga konc. Ne mis'lmo j'm lest u rit, nej se k'r sami pomatrajo, d' nas bodo razumel, zakva pa se mi učemo tuj'h jezikou, sam zato, d'b mi uhka druge razumel, pa od nih pobral tist, k'r b' n'm uhka koristvo. Zdej pa č' tujc kej čjo od nas, izvolte, devajte glih toko k't mi.

² A v'ste, kokob rad ved'l, kva jbvo tle u prejšn'h cajt'h. Tob nam uhka povedale usaj p'rblíž'n raziskave pelod'nga prahu po jezer'h pa močvirj'h. Sam teh 'nčer, pa zgleda d' bomo še douh cajta nane tud čakal, pa sanal naprej.

Z'to se pa seveda koj pojau problem, k' uben hudič n' zna več po domač govort pa d' so n's šove učile use sorte šprahe, sam domačga jezika ne. Č'j bvo to u cajt Marije Terezije potreb'n iz več razlogou, je dons cajt, d' se postaumo na ta zadne noje, pa 'nkrat reskiramo, d' mo res žvel od svoj'h rok pa pamet, tko, k't smo t'krat, ksmo deval želez še sami, ksmo žebral, ksmo ga topil, d'j toplene tud ratavo.

Ja, cajt je, d' tud domača govorica pa žebrane pridejo spet u velavo, pa č'tud č'z internet, šove so tko al tko ostale še zmerej »cesaršče«.³

No, pa nej bo tga uvoda konc, pa se lotimo ta prave usebine.

No zdej pa nazaj na uzhod'n pa jugozahod'n konc Jevouce.

³ So pa Bavarce čist drgačne. Na televizij pa u radio, pa u šovah se otroc učejo domače govorice, država jo podpira, kok'r jo more. Ja, so čist drgačne sorte tič, sej so nam zapelal pred 13 stoletj'm že Boruta pa negova sinova. Dons pa zapelujejo našo smetano, kse rada voz z drag'm BMW-j'm. Ja, za našo smetano majo zmerej prpraulen k's'n t'r'nk, na kerga se ta prou rada prjemle.

Pa so Dražgoše glih nekej tačga, k't pa Jamnek:

iz pobočja v'n moli 'n pomol na konc kergaj dons cerku (na Jamniko sv. Primož, u Dražgošah sv. Križ;

oboj'n so se naselil na koren tega pomola;

oboj'n so na Jevouc pasle pa nabiral rudo;

oboj'n so poj nared'l svoj p'ru nasele, ker so mel svojo rov'n, čer so z rov'ncam obdelval svoje niuce, glih toko, k't so z rou'ncam kopal rudo, dostkrat k'r na istmo mest;

oboj'n so poj začel kmetvat pa nared'l svoj nasele u dolin, ed'n Seu pod Pečem, ta druj Podblico;

oboj'n so nared'l poj čist kmečk nasele Seuce, (sam k Jamnčan niso mel primer'nga pvaca so ga nared'l k'r sk'p u Seušk dolin, kam'r so poj prestav'l tud svoj duhov'n središe.⁴

No, do tle j švo še use po reg'lc'h. En so pršle dle, ta druj pa so to doseg'l šele 'nkrat poznej.

T'm, kso se nejperej ustav'l, so začel rit po zem'l, kso jo spoštval, nared'l u Babo vukne, nared'l so niuce,

⁴ *Paj bvo na druj nasprot'n stran stran Jevouce, glih tko, k'r poglejte ledinska imena! Use je švo sk'p, dokler se niso p'rteple tujc, nejperej Kelte, pa Rimlan, pa,, tega 'nkol ni bvo konc, pa še dons ni.*

pokopal v'n rudo, poj pa porabil to za pašo žvine al pa za kej drugja, k'r so pač rabil, pa k'r je bvo smotr'n t'm met, č' pa ni bvo za ubeno rabo, so pstil use sk'p razkopan pa razrit, tko k't se še dons vid m'rs če. Pa so ratal Kal', t'm kje izvirova voda, kje izvirova ruda, tko so dobil cel predel, ker je bva zemla radodarna ime Baba. Tkoj meva usaka skupina svojo Babo, usaka Baba pa svoj zob, usak zob pa svojo vukno. (Ja sam škrbasta Baba z prevuknan'm zobem je bva kej uredna, sej so u vuk'n skrival svoje zakvade pa se u sil vane zatekal.

Ja paj meva usaka Baba tud svojo Peč, poj sej pa ugotov'l, d'j bvo velik Peči br'z svoj'h Bab. Poj je bvo pa tko, d' tud peč ni zmerej peč ampak je učas tud kam'n, pa d' ma Kam'n tud svojo Jamo not, pa d'j vukna zad za Kamnam, kso j' rek'l Draga, paj bva šele na konc Drage tud Vukna. D'b bvo pa še b'l popoln, so pa zravn Jame rudarj' zvrtil svojo vukno, kso j' 'ldje rek'l Bergmandlcou grad'č (Bergmandlc Bergmann = rudar, Mand'lc = možiček = škrat.

No, tko usaka peč nima svoje Babe. Uhka, d'j učas bva, pa jo dons ni več. Tko tud usaka Peč nima svoje vukne. Kso jo pogrešal so pa vano nared'l mejhno vukno pa vano poznej postavl k's'n kip, dons je to ponavad Marija, učas je bva pa Barbara, kje bva nasled'nca poganske boginje Noreje. No tač'h vuk'n u stenah (pečeh) je bvo pa k'r p'rcej pa še dons so.

rimerjava pojmov

Rudarji so tisti sloj, ki se je ognil reformam Karla Velikega (in verjetno še dolgo potem ohranjal elemente poganskih verovanj, sami so bili pa verni in vraževerni). Bili so svobodni in direktno podložni cesarju. V tem lahko vidimo nadaljevanje družbenega stanja iz rimske dobe, ko so staroselci živeli naprej po svoje, a oddajali fiskusu del svojih pridelkov (surovega železa).

Dragoš-turn predstavlja verjetno simbolično mejo med rudarskim področjem na robu Dražgoške gore in grad – turn (stolp), ki naj bi varoval dostop iz spodaj ležeče kmečke naselbine. Kdo je ime Dragoš prinesl na to področje Jelovice je dokaj negotovo: keltski rudarji v predrimskem obdobju, prvi val profesionalnih rudarjev vezanih na peči sv. Heme (tako gozdnih kot vodnognanih) srednjeveški rudarji - ortenburški kolonisti?

[Zgodnjesrednjeveški rudarji, ki so ustanovili Nomenj, so drugod na Koroškem in Kranjskem pustili za seboj peči, ki so bile nadaljnji razvoj rimskodobnih peči, z večjimi volkovi. Opise je mogoče najti v Biringucciu. Vendar o teh ni v Dražgoškem koncu nobenih ostankov in tudi ne ustreznih ledinskih imen. Ta so samo v Bohinju in Lipniški dolini, Zakaj je ta del razvoja Dražgoše obšel, če ga je, je nejasno.]

Kmečka naselbina imenuje isto točko Kozlov grad. Verjetno pa je to imenovanje starejše, vezano na prejšnje kmečko rudarjenje na Jelovici, to pa povezano s starim verovanjem, podobno, kot je to že navedeno za sv. Lucijo pod Goro (današnja Zadnja vas pod Dobrčo).

Tudi tam se pojavlja sv. Lucija in oven, v Dražgošah pa sv. Lucija in kozel. (Pri tem je potrebno pripomniti da v nemščini pomeni beseda Bock vse skupaj (Gamsbock, Gaisbock, ...))

Kozel je tod verjetno znak prejšnjega rudarjenja in pašništva, saj se povsod na področju rudarjenja nahaja tudi naziv »planina«.

V imenih Dragosch Thurn in Kozlov Grad se srečata dve mitologiji – saška in staroselska, prva vezana na prišle rudarje, druga na spodaj ležečo vas s cerkvijo sv. Lucije.

In to mejo navaja Franciscejski kataster kot sporno mejo med k.o. Dražgoše in Lancovo na eni strani, ter med k.o. Nemilje na drugi strani; ali z drugimi besedami, med Loškim in Radovljiškim gospostvom (naslednikom nekdanjega lipniškega gospostva – Wallenburg, Wallenberg, Waldenberg, ...). Podobno je sporna tudi meja s k.o. Selo in k.o. Nemilje ali z drugimi besedami z gospostvom Bled in Kranj.

To spornost je postavila poteza loškega gospostva, ki je brez mejašev l.1630 postavilo svojo mejo ob prisotnosti deželnega zastopnika in jo pozneje uveljavljalo in končno tudi uveljavilo.

<http://lojze68.blogspot.com/2010/07/potopis-zahodna-meja-loškega-gospostva.html>

Z izumrtjem Ortenburžanov in Celjanov sredi 15. stol. pridejo na oblast Habsburžani in postanejo zemljiški gospodje. Če so Ortenburžani začeli sredi prejšnjega stoletja naseljevati Jelovico s saškimi in frankovskimi rudarji+kmeti, so naseljevali Loški gospodje v dolini kovače.

Stari kmetje = (poljedelci in živinorejci) + železarji (rudarji + topilničarji) so se znašli med obemi, nad njimi rudarji (Sasi), pod njimi kovači (Lahi).

Sasi so se naselili na »nikogaršnji« zemlji. Sredi 14. stol. se je klima že spremenila. Po l. 1315 začnejo temperature padati in padejo do časa naselitve že za kake 4 °C. Če je bila na Jelovici še pred enim stoletjem možna naselitev cele družine, je ob času naselitve to že nemogoče. Družine so se morale naseliti nižje doli na pobočjih, kjer so lahko tudi kmetovali. Vendar ti »kmetje« niso več samo kopali, temveč so uporabljali plug in volovsko vprego. To se pa mora poznati na poljski ureditvi.

Tako ločimo jamniške kmete s svojimi njivicami, ki so potegnjene od poti navzgor in dražgoške kmete, s svojimi njivami, ki se raztezajo vodoravno.

Vendar tukaj je že naselje staroselcev, zelo verjetno tisto okoli cerkve sv. Lucije, ki naj bi bila prvotno samo kapela ob njej pa voda, ki naj bi zdravila oči. Sama ledinska imena so vezana na staro pogansko mitologijo, ki je prešla nato v novodobno, krščansko, njeno ozadje, tako fizično kot mitološko pa ostalo do danes. Imena so danes sfžena, nerazumljiva, vendar so bila še pred dvemi stoletji razumljiva.

Domačini pa pravijo, da je najstarejši del Dražgoš Jelenšče. Samo okoli Jelenšč se ne vrti nobenih mitov in tudi arheoloških najdb ni. Pomnenje domačinov sega dokaj eksaktno na celotnem robu Jelovice okoli 2 stoletji nazaj, bolj daleč nazaj pa samo v pravljičah.

Čist sigur'n pa je, d' so na Jevouc ta nejprij kopal rudo. Kso pa tle začel topit rudo pa kuhat želez, so se pa naselil nan vetrov'n točk, toj bvo na Kališ, k'r so pokazale tud arheološke najdbe. T'krat so mel zad na Slemen svoj nasele, za kermoj ustou ledinsk ime Na Seu in ta sod še v predrimске cajte.

N' da se pa ugotovit, kdaj bnej ratou Gradišče pod Pečmi. Je na tač leg, d' zaščita ni mogva bit n'č preveč potrebna, sej so jo souražnik uhka od zgorej zme-rej napad'l. Toko nejb'l verjet'n zaščita sploh ni bva

potrebna, sej b' drgač postav'l nasele na tak mest, d'b jo uhka tud ured'l. Z'to mis'lmo, d'j bvo to nasele sam u začetko, kje bvo bliz niu, kso na nejb'l sončn'h legah, pa d'j bvo poj opušen, kso nastopil b'l nevar'n cajt', pa prenesen na b'l var'n mest nad Rudn'm, čer so uhka nasele zavarval z obzidjam, pa kma dons tud ime Gradišče.

S to lokacijo j povezan tud Seu, podobna naselbina, ker pa niso ble rudarj', ampak poljedelc, kso mel spodej nive od Rudna pa do Češ'nce. Mrbit sta stmo u zvez tud imena Rudno, naselje kbse uhka u rimsk'h (varnejš'h) cajt'h preselu z Gradiša u dolino. Podob'n je uhka Češ'nca poljedelsk nasele od Kališ, še b'l verjet'n pa od Seva.

Use do rimsk'h cajtou so bva naselja na Visok Gorenk nad poljedelsk'm površinam, paša pa nad naselj'm, k'r je bva splošna slika tist'h cajtou.

Ostajajo še imena »Seliša«, eno na Cok nad Dražgoško goro, pa drug nad Novakam. Za ta je očit'n, d' so to čist rudarska nasela, začasna, sezonska, t'krat, kso rudarj' gor rudar'l. Cok spada u obdobje nemške kolonizacije pa poznej, za tisto nad Novakam pa ni doslej še uben'h popirjou, je pa zvo verjet'n starejš k't pa sam Novak.

Ostane torej še današnje drugo naselje »Na Pečeh«. Samo ime je enako kot ono pri Bodeščah, ali pa

lahko primerjamo tudi zgodovino? V Bodeščah so na ledini Dlesc, vzhodno od vasi našli pogansko grobišče, kjer je bilo mogoče ugotoviti starost naselja, ki naj bi sodilo v staroslovansko pogansko dobo. Naselje Na pečeh pa je precej starejše in sodi pred rimsko dobo. Značilnosti imena so torej enake, ali pa sodi to naselje res v obdobje gradišč, torej zavarovanih naselij, ni mogoče ugotoviti brez ustreznih najdb.

V Dražgošah pa stoji naselje »Na Pečeh« nad spodaj ležečim »Gradiščem na Pečeh«. To naselje ima zahodno od naselja dokaj velike njive, ki jih je mogoče orati, vzhodno pa zelo razdrobljeno majhno posest (vrtički, sadovnjaki, njivice. ...), značilno za železarske (tudi rudarske) kraje. Še bolj izrazito je to na še vzhodnejšem delu naselja Jelenšče.

Vendar tod ni govora o sv. Hemi. Ta je povsod vezana na kovaštvo (razen v Nomenju, kjer rane kovaške dejavnosti ni zaznati, ki se očitno pojavi šele zelo pozno, tik pred opustitvijo celotne železarske dejavnosti. Tod tudi ni starejše gozdne kot na Brdih in mlajše, ki vsebuje tudi kovanje.

Tod tudi ni tipične situacije kot v bohinjskem Bukovju: Zgoraj majhen »Zečji grasc«, pod njim Kovarje (Zečji grasc naj bi varoval spodaj ležeče kovanje), pod Zečjim grascem peč »Semina«, pa nasprotni strani, na drugi strani pa Savica s svojimi kovačijami.

Pač pa nastopajo tukaj zgoraj na Jelovici rudarjenje, na sredini Dražgoše – poljedelstvo, spodaj v dolini pa Rudno. Kaj pa naj bi počeli na Rudnem, kjer je voda, rude pa ne, kaj so pa pozneje počeli Laški kovači? Vse govori za to, da so vsa ta naselja v dolini bila navezana na predelavo rude od topljenja do kovanja, ki se je končno integriralo šele v fužinarstvu priseljenih Lahov.

Ledinska imena se ponovijo ob Tržiški Bistrici: Kovorje (danes Kovor), spodaj kovačije - Retje - na nasprotni strani reke Bistrice.

Prvotne (skupne) planine so sprva pod jurisdikcijo srenje, na kateri je tudi enotno rudarsko področje, kjer ima pa vsak kmet svoja »rudišča«, »rudnike«. Nad temi ni neke »nadvlade«. Nato zatečemo v 14. stol. (nekatero) planino (Planino pod Golico) pod jurisdikcijo »Bergmeistrov« s skoraj neomejenimi pravicami, nad katerimi so veliki fevdalci. Gospoščini so morali oddajati samo dogovorjene dajatve. V 16. stol. pa so sicer enotna rudarska področja skupaj s pripadajočimi planinami in gozdovi pod jurisdikcijo rudarskih sodnikov. (od 16.stol. naprej), Ti pa so podložni »deželni vladi« in »cesarju«.

Tako so naseljeni laški kovači v Železnikih imeli v začetku na razpolago celotno (naseljeno) zaledje vse do vrha Jelovice. Kaj pa pomeni »Vrh Jelovice«

nam pa pove Franciscejski kataster, da se ta za ene konča na vrhu Dražgoške gore, za druge pa na razvodnici.

Tako so kroparski rudarski sodniki imeli nadzor nad Cokom (rudnik sv. Barbare), istočasno so pa rudarji prodajali rudo tudi v Železnike, očitno po reklu »kdor da več, dobi več«. Istočasno so pa Dražgošani (pastirji) hodili daleč na Radovljiško področje, celo tja do Marinčka in Sovražnika, zelo verjetno iskat pobeglo živino.

Tako področje planina + rudarstvo pa je vezano na eni strani na same geografske značilnosti. Dostop do Jelovške visoke planote je možen sicer z vseh strani, vendar je najugodnejši ali s strani k.o. Selo na zahodu, ali s strani k.o. Lancovo na severu. Proti vzhodu in jugu se spušča večinoma zelo strmo navzdol. Tako so se ustvarile povezave predvsem na bolj pristopnih delih. Med temi povezavami so bile najprej ustvarjene one proti Kupljeniku, proti Bodeščam (Na Pečeh) in one proti Brdu, kjer so bile možnosti za kmetovanje in s tem za celoletno nastanitev skupaj z družinami. Tako imajo še danes kmetje iz teh vasi na Jelovici veliko zemljiško posest, predvsem tisti, ki so imeli prvotne kmetije, znane že v srednjem veku.

ovačouc⁵

Varovanje prehodov je bilo že od nekdaj vezano na plačilo nekih posredovalnin, deleža dobička od trgovine, mitnin, in slično. Tako se ob prehodih razvijejo kraji, kjer se skladišči blago, opravlja pretovarjanje, barantanje, storitvene dejavnosti potrebne potnikom, razvijejo se trgi, mesta. Istočasno so taki kraji vezani na religiozne dejavnosti, kjer se prosi za varen prehod in se zahvaljuje za opravljeno varovanje po že opravljenem prehodu. Za tak kraj mora skrbeti nek suveren, ki zagotavlja varnost, pravičnost, ter preprečuje lopovščine tako s svojo avtoriteto, kot tudi s svojo oboroženo silo. Taka mesta se razvijejo v bronasti dobi, se nato nadaljujejo oz. ohranjajo v železni in naprej vse do današnjih časov.

Bvoj še u tist'h ta zvo star'h cajt'h, kje bohinsk jezer segou use če do današn'h Štenž, kje iz jezera v'n št'rlu šele sam Vrtovin, kso se'ldje še z vadjam vozil t'm kje dons Brod na drujo stran jezera, pa p'r Star

⁵ To gre po tist štorij:

”Mrkač, ti pa sam važeš, use k'r govoriš ni n'č res!”

“Uhka b' pa bvo!”

“Ja, poj pa mrbit tud je?”

Fužin s ta drujo vadjo če do sv. Duha, od kod'r so poj poti vodile čez na Tminsk.

T'krat je bva pod Zazeram še, na velika rounina, pole, kso ga kopal z rov'ncam, taka raunina jbva pa tud pod Sevam, k takrat še ni biu naselen pa pole ne obdevan. T'krat je tekva tle Savica še glih spod pod Fertevo k'sn'h 8 metrou viš, k't pa dons. T'krat je šva pot z Zazera na K'plenk še uzhod'n od Frteve pa pršva na K'plenk spod na k'plensko Rov'n pa poj po nenmo rof gor prot Podgradiš pa na Kopane gor, pod kermoj biu t'krat nasele.

Tle so ble t'krat 4 bajte, ker so žvel ldje, kso polet deval na J'vouc, kopal rudo pa deval vogle pa use to vačil dol na Kopane, ker so poj deval želez.

T'krat je skoz K'plenk (kse moj t'krat rekvo drgač, pa dons n' vemo več koko) vodiva pot na Jevouco. U svetmo vogo, kje biu t'm, kje dons cerku sv. Štefana, jt'krat stou svet drevo, zrav'n jtekva sveta voda, t'm je biu pa 'n znamne, kam'r so mog'l popotnik povožit k'sn gnar, d' j'h je poj tist božanstu t'm varvou na douh pot č'z J'vouco če na Tminsk.

Za v's ta Vog, kso mo rek'l t'krat u tist'h pogansk'h cajt'h »Menšiše«, zato kje bva t'm »Mensa«, t.j. žrtvenik s svet mizo, na ker so žrtvoval bogov'm. Od tod se dons tud usmo tmo krej reče »Mešiše«.⁶

⁶ Opis identičen s krajem »Gorička«.

No, spodej pod tmo znamnam je biu pa 'n mož, kje mu sam mejhno kmetijo, sej sej prežiulou s tmo, d'j spremlou popot'nke č'z J'vouco. Taj mu tako popotniško palco, kje meva na zgor'n stran nataknen gamsou rog, kgaj mu zmerej ukranclanga s k'snmo cvetjam, na spod'n stran je meva pa tak štek'l, d' se gaj davo obr'nt. Ta štek'l je mu na en stran tako špico, d' sej prjeva u skavo al pa led, na druj stran jmu pa dougo, ostro špico (bodau), s kero sej branu pred hud'm žvalmi, tač'h na dveh pa tač'h na štir'h nojah). No, glih po tej palc so ga 'ldje poj klical »Rošč«.

Tle u svetmo vogo sej pot cepiva na dva deva: tist kso šle peš, so šle č'z Sečo zad za Gradišam pa pod Babimo zobam, mem jame pa skoz Žreu gor na Ricmana, tist, kso mel pa kone, so šle pa č'z Kovačouc pa na Prehat pa od t'm n'prej na Ricmana, ker so se spet združil. Ja, že t'krat je bva na Ricman' pvanina, ker so se pas'l kon, d' so se opomog'l od poti gor na J'vouco, pa se p'rprav'l na še dalšo pot n'prej. Ja, tle jbiu n'k's'n počivau, ker so se 'ldje pa žvau mau odpočil.

Toj bva sveta pot, kjoj pazu sam sirah (patriarh). Toj bva pot po ker so 'ldje romal če zrav'n Ogleja, na votok Barban, ker je mu Belin svoj ta največ sve-

»Menšič« je tista oseba, ki je darovala na »mensi«, torej svečenik, od tod pozneje v k'sčanstvu nemški Messner (naš mežnar) in slovenski mašnik. Od tod tudi hišno ime Mešič, Mešišnek na Kupljenskem Kopanu.

tiše juž'n od Alp, kam'r sej stekou v's promet iz naš'h krajou pa sever'n od n's, ker sej barantavo, častiu bogove, pa še use ta druj, k'r je s tem povezan.

Na Blejskmo jezer, na votok, je mu pa Belin t'krat svojo družico Beleno (Belteno). Ja na Votok je bil ta prau svet mest, sej so t'm častil sonce pa podzemle, častil o usakmo cajt drgačne bogove, sej so tle u usakmo cajt žvel drgač'n 'ldje. Tko k't sta tle dons dve Marije, tista gor u cerk'l na stranskmo (juž'nmo) otarjo, pa tista spodej u vuk'n pr st'denco, sta ble tud učas dve boginje, ena je vahtova 'ldi podneu p'r sonc, ta druja pa ponoč, p'r lun, ena jbva ta beva, ta druja pa ta črna. Use to so pa hodil obiskvat 'ldje od del'č naukol pa se priporočat za use sorte pa pušal t'm svoje darove use do komej pretekl'h cajtou.

No, dons jpa tko u Barban k't na Blejskmo otok Marija zamenava Belina pa Beleno pa še m'rs k'sno drujo boginjo, kje mogva pa zamenat tolk druj'h bogin, mamu pa dons tud tolk Marij č'z v's let.

Ta pot, o ker smo zdej govor'l, jbva sam 'n deu tiste douge poti, kje vodiva od Barbana do Salzburga, ker je biu tak Belinou temp'l sever'n od Alp, k't u Barban, pa n'prej na Baltik. Toj bva sam ena od poti, kje povezvava oba ta dva svetiša, kje povezvava predus'm Rož z Gorensko č'z tri prelaze č'z Beušco (Belinovo goro) (skoz Medji dol, skoz Zelenico, pa č'z Korošico). Vse te tri prelaze so poj povezvale

poti prot blejskmo Votok (s Koroške Bele, s Smokuča, pa iz Beg'n), kam'r sej pršvo u Zazer, ker so mel vadje, s ker'm so vozil 'ldi na votok⁷.

Ja, romane pa potvane pa barantane jže t'krat biu zvo živah'n. Toj bvo še pred'n so knam p'sle Rimlan pa poskus'l uso deželo uprežt u svoj voz pa nard't 'ldi nim koristne.

No, poj sej pa 'nkrat t'm u Bohin p'rkvavo, zvo hit'r je odtekvo velik vode pa nardiu pod Štenžam veliko povod'n, kje odnesva t'm pod Zazeram pa pod Sevam zvo velik sveta. Zazeran pa Selan so zgub'l zvo velik pola, spod je bvo pa tud use poh'n šodra pa sam kamne, u kermo ni n'č rasvo. Savica sej spustiva saj za 6 metrou. Nejhu j bvo pa to, d'j odnesva uso plodno zemlo. Zdej so ble pa 'ldje prisil'n poiskat to d'rgod, na višj'h legah, kam'r ta povod'n ni segova.

T'krat sej Bohinsk jezer zvo znižou, okol Vrtovina jratavo velik prostora, n' kermo so poj nared'l svetišē, pa poj 'nkrat ponucal pa nared'l cerku Janeza Krstnika.

Toj meu pa posledice tud za K'plenk. Č' so mel prej na Seu pa u Zazer pola, n' kter'h so prdelval žit, je ratou v's ta svet jalou, tko, d'so mog'l K'plenčan začet žit sami prdelvat.

⁷ Tem vadjam so že t'krat rekle »pletē«, toko k't pou-sod d'rgod po alpah, z nim so pa prej vozil tud sou.

Patriarh (kso mo rek'l tud pontifeks pa sirah to pa po tmo, kso mo djal svoje sirčke k't dariu za negove usluge) je naroču, d' morjo oskrbvat 'ldi na negou pot č'z J'vouco z usm, k'r so te na pot rabil. Tko so mog'l poskrbet za kr'h, pa sou, pa vin. Tko so odp'r'l u svetmo vog' 'n pvac, ker so ldje uhba barantal. Za varnost t'ga pvaca pa barantana jpa poskrbu patriarh s svojmo dobrmo imenam pa svoj'm 'ldmi za kere jskrbu Rožič.

Ja, barantane pa ni biu t'm usak dan, ampak sam u določen'h (prazničn'h) dneih, ldje so pa hodil č'z J'vouco usak dan. Zato jmogu ed'n poskrbet, d' so bl', ldje oskrblen usak dan. Tga sej pa votu glih Rožič, kje skoz v's ta barantane poj tud ratou k'r premož'n mož. Tmo, k'r je von počeu, bse dons rekvo oštarija. Ja Rožič je mogu poj posk'bet tud za to, d'j v's ta kešt pa use ta druj, k'r so 'ldje rabil tud imu, z'toj use to natovoru pa p'ruleku s Primorske.

O tmo, d' so potnik hodil t'm skoz Žreu pa pričajo ostank' keltsk'h kovancou, kso j'h pred svabmo stoletjam najd'l u Jam pod Zobam.

Ja, toj trajou use do rimsk'h cajtou, poj sej pa mau spremenvo. Rimlan so u naš'h kraj'h začel pobirat fiskus (dauk), tga so mog'l pa 'ldje pvačvat u želez. No, kso p'r n's 'ldje še iz pamtiveka želez sam talil pa s tačmo poj n'prej barantal (voukov', lupe), Ko-

rošč, kso bl' pa pod uplivam Keltou, so pa deval tud dvokonične kvadce, težke med 5 pa 10 kg, so tače oddajal u začetk tud fiskus'.

No, tače kvadce so najd'l tud pred trem let'm u Lescah na ledin "Grob'lce", t.j. na Kležnek.

Rimlan se za tače poti, k't so ble tiste č'z Jevouco, niso zmenil. Zane so ble preveč nevarne, mrzle, neprijazne. Z'to sos ured'l svoje poti prot 'lbian, ker je poj potekova cesta n'prej prot Padska pa Panonsk nižin.

K'plenk je biu sam ena točka na pot med Koroško pa Oglejam, ker je biu glav'n mest č'sčena Belina. Pa ne sam to, Oglej je biu tud glav'n mest rimskga deva sever'n od Pada z uplivam use do Donave, čer je bva meja rimskga imperija. U Oglej je p'rhajou upliv naraunast iz vzhoda, sej biu z vadjeujam že dva tauž'nt let povezan z vzhod'nmo sredoziemskmo gospodarskmo pa kultur'nmo prostorom. Imu jbol povezave k't pa Rim, kje biu na zahod'n obal Italjanskga škorna. Tko so se tud u Oglej pojav'l ta p'ru kristjan, kso j'h Rimlan kmou začel preganat. U Oglejo se pojaujo tud ta p'ru mučenc (Kancijan, z bratam pa sestro) pa tud ta p'ru kristjansk ubežnik, kso se umikal če, ker je bvo m'n nevar'n. Tak mir'n krej sta bva pa tud železarska Boh'n pa Jevouca.

Ja, oglejsk patriarh (kršansk škof, naslednik prejš'nega pontifeksa) je poskrbu za to, d' so se mel k'm umak'nt. Tko so pršle u naše kraje ta p'ru kristjan glih če gor nad K'plenk, na Ricmana, posest oglejskga patriarha. Te ta p'ru kristjan so častil tud ta p'ruga mučenca sv. Štefana, kni mu z Rimam še n'č za upraut. T'm sej pojaula zasnova za prvo stalno kristjansko naselitu u naš'h kraj'h, t'm so zasnoval ta p'ru nasele sv. Trojice s trem kmetijam po nasled'n shem:

Sv. Trojica	rokodelc	hišn ime	hišn cahn
Boh oče	kovač-plajar	Primašč	 4
Boh sin	kamnar-rudar	Brs(t)	↓
Sveti duh	lesar-voglar	Obvak	↑

Ja Primaščou hiš'n cah'n je biu u žvaht k'r s trem stvarem: s železarsk'm pečmi **4** (zrcalni **P**), s pontifeksam **Π**, pa s Primusom (prvim) **P**.

S pontifeksam sta bva pa u žvaht tud Rošč pa Mešišnek. Sam ta prau »Cerkounek« je biu sam Rošč, naslednik nekdanega patriarha. Te so mel pa u Bohin svoj svet znamne narjen iz 6 črt, kso pomenile »zvato sredino«, toj tist, koko sej treba obnašat, koko se sod, pa tko naprej, use to so ble svete dejaunast. Sveta dejaunast je pa tud učene, sporočane zgodovine, toj pa preuzeu Mešišnek, kpa ni biu kmet, ampak cerkven služabnik pa pastir.

Prejš'n svet krej je ustou še n'prej na istmo mest, p'r istmo st'denc (u Podgradiš), prejš'n Menšiš'nk je ratou mežnar pa stregu p'r maš, k'd'r je tle bva, pa skrbu za cerku sk'p s klučarj'm. Taj preuzeu tud prejšno obveznost vučēja. Rožič je pa skrbu še n'prej za varnost poti pa pobirou varšno. Č' pa popotnik niso n'č dau pa mu svoje vodnike pa zaščitnike, jpa zbrau svoje vaščane (tiste na Mešiš) pa z nim raubou popotnike. Ja, use jbvvo tko k't u Bohin t'm na Rauharsk'm (Raubarsk'm?).

Ta nova kristjanska naselbina sej pa ukvarjova predus'm z železarenam, postauva d'našno naselbino Stagne, okol naselbine pa niuce, pa trau'nče. T'krat so obdeval z rov'ncam t'kratne Roune, d'našne Raune, naprav'l mejhne niuce, kso j'h kopal od spodej nauzgor, use s'k'p pa navodnaval iz bliž'nga st'denca. Ob pot n' Prehat sos pa postav'l svojo železarsko peč. Ja, na Kovačouc je biu zmerej primer'n vetr pa lep razgled, d' sej vidvo pousod ukol, povezan je biu pa tko s ta noumo naselam k't tud s ta star'm t'm na Kopan. Tko so ble te železarj', predus'm Primus, vid'c, ved'c (ogleduh, opazvauc, špijon, stražar, vedež), kje opazvou use če ukol po K'plenk, sej sej od nega vidvo use pousod po K'plenk pa use poti kso vodile na K'plenk, tko, k't to kaže ta spodna slika. Ob nevarnost pa druj'h prilokah je obveščou druje, toj pa tud 'n deu varvana 'ldi u seliš'h.

T'kr't se na Primorsk še ni dau prit za Savico gorčev'n. T'krat so pelale poti al č'z Pokluko, al pa č'z J'vouco. Tkoj bvo use do konc rimsk'h cajtou pa use do ta veliče povod'n, kje l. 559 spet gospodarva po dolin pa odprva poti tud ob Savic skoz Štenže nauzgor. T'krat sej odprva dolina skoz Štenže, tko d' so poj uhka nadeval tud pot iz K'plenka u Boh'n, ksoj poj rek'l »Pot sv. Heme«.

T'krat sej nad 'ldi u naš'h kraj'h sprav'l use ta nej hujš, k'r sej davo. Začel sej s preselvanam narodou, kpa naš'h krajou ni prou hdo przadeu, sej sej večina ulačiva zvo hit'r skoz 'lblanska urata. Ceu stoletje so se ulačile use sorte tolpe.

Poj pa druje naraune katastrofe: l. 539. je izbruhnu ognjenik Krakatau u vzhodn'n Sredozeml', tegaj poj 541 raznesvo, d'j poj po ceu sever'n polob'l za dve let zakriu nebo, d' ni n'č rasvo. Ratou je za več k't deset let zvo hvadno. Poj jpa pršva še skitska kuga, kje tud pomoriva velik 'ldi.

Števiu 'di, tud u naš'h kraj'h, je zvo upadu. 'ldje so se zatek'l u tače kraje, kso ble b'l odmaknen, d'b ble b'l var'n, se umikal na pobočja gora.

No, poj so pa pršle še Bizantinc, kso obvladval našo deželo cerkven pa politič'n poj še 2. stoletja.

Ja, Bizantinc so ble pa spet vezan na patriarha u Oglejo, ta pa na n's svet, kga opisuj'mo. Ja, u tmo

cajt dobi K'plenk spet svojo velavo, pa Zazer, pa blejsk Votok.

Ja, u tmo cajt se pa ni dogajou sam to. Po usak'h hud'h cajt'h se zgodi zmerej ist: en nasankajo, ta druj se pa okoristjo. Tko sej tud p'r n's začeu razslojvane. En so postajal b'l bogat, ta druj pa b'l rev'n pa odvis'n od tist'h b'l uspešn'h.

Ja, tist t' b'l uspešn so se začel povezvat med seboj doma pa tud t'm del'č, kam'r sej barantavo, od kod'r sej dau kej dobit, pa kam'r sej dau tud kej posvat pa zabarantat.

U tmo cajt se zgodi pa še nekej drujga: pod kralam Samam se združ v's ta star svet s ta star'm prebivalcam med Jadranam pa Baltikam, med Vogastiburgam (Augsburg) pa Moravo, med Barbanam (prej Belin) pa Rujano (Rügen)-Svetovit, toj mej'hn deu že krščanskaga pa še zvo vel'k deu poganskga sveta, k nej b' biu v's venetsk, vindišarsk, slovensk. Po rimsk so tiste bliz rimske meje že od nekdej imenval Ilire, kso pa segal še del'č ob Jadran nauzdol. Med tem jpa mogvo bit še tud velik 'ldi, kso j'h štel za Kelte, predus'm u Alpah pa na obeh straneh teh.

Ja, ja, kašne podobnost!

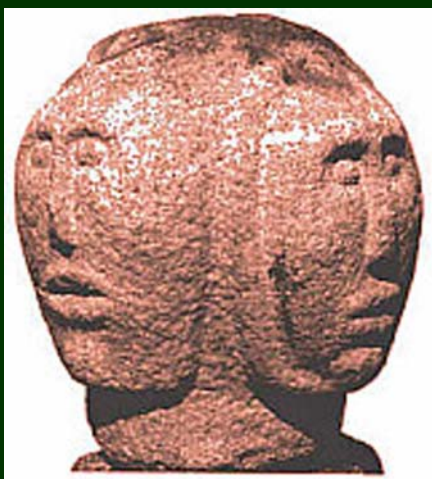
Svetovitou atribut' so ble rog, meč pa kon. Rožič je pa svojo sveto funkcijo izvršvou s svojo palco z gam-

soumo rogam, pa štek'lnam na druj stran, poznej je biu pa vidmer, kje mogu met orožje pa kona.

Na sv. Štefana jpa še dons žegnane kon na K'plenk.

U tmo cajt so p'r n's žvel pogan pa kristjan sk'p, usak po tist ver, u keroj vervou. Ble so zbran sk'p tko, d'j bva ena vas v'rvava po ta star'm, ta druja pa po ta nov'm. Sam pritisk od zgorej nauzdol po pokristjaneno jbiu zmerej večji. Tkoj papež Gregor Veliki (l. 590-604) naroču, koko morjo svečenik ta stare vere (men-sarje) uvest ta nove duhou'nke (maš'nke) u svoj krej pa posu. No, tko sej tud use počas spreminou na nou.

Tkoj učas na Kovačouc žvu ed'n kje špegou pa vah-tou, stražaru po ceu ukolc pa poteh, mu t'm svoj »Observatorij«, vidu use k'r je bvo pred nim, vedu usem k'r je bvo potreb'n za prežvet, k't d'b mu tri gvale (Triglav). No, špilou je božanstvo Triglau, tko k't že zvo douh cajta po ceu Evrop že tud prej. (Pa tko kje ta prau Triglau s ta prauga Trigvava uhka opazvou nega na Kovačouc).

Ja, vidu jto tko, k't to mi prkazu-jemo na naš slik (ta pa prikazuje use u današ'nmo cajt, kje use na-selen pa poh'n vasi, cest, pa kva še use.

(Triglav v vasi Glejbjerg (razgle-dna gora) na Danskem).

Med te so ble pa že zvo douh cajta našpikan tud Kelte, ponekod b'l na gost, neč pa tud zvo na redk. U tmo cajt se pa tist, kso ble prej Kelte, začnejo spreminat u Nemce. To se 'lpo vid iz posamezn'h imen, še cvo t'm u 11. stol., koko so se imenval posamez'n vazal briksensk'h škofov, t'kratn'h gospodou na Bledo.

Te sos poskušal na use sorte načine podvršt tud domače plemiče. To j'm je učas ratavo, učas pa tud ne.

No, u teh dveh bizantinsk'h stoletj'h se začnejo domač plemič združvat, ustvarjat medsebojne povezave pa si pridobivat zemlišča, t'kr't še večinoma nezasedena. Tko se t'krat začnejo porajat pomembne družine, kso poj začele mis'lt, d'j uhka use nihou, tud tist, k' do t'kr't ni bvo od ubenga. T'krat je bvo še use usakmo dostop'n, k'r ni bvo izrec'n od 'nga.

No, t'krat je segou Kuplensk svet use do Ratitouca pa do Bohinsk'h urat pod Možicam pa po Ročev'nc nauzdol do Savice. Zahod'n od tga so ble Bohinc, Nom'n pa Vog sta bva pa še nenaselena. V's ta svet sos delil z Zazeran'm Selan'm pa Selčan'm (Želečan'm) pa tud s Pečan'm (spodni Bodeščani Na Peči), vsemi tistimi, ki so bili pod skupno stražo (ogledovalnica, observatorij, signalno mesto, ...) na Gra-dišk Straž.

T'krat se pojau meja med Bohinc'm, pa Kuplenčan'm, pa verjet'n že tud med Lip'nčan'm sk'p z Mošnan'm.

Poj se pa u druj polovic 8. stol. pojau ta Velč Kor'l s svoj'm hordam. Stmo so se povezal tud naš ta domač fevdalc. Tko začnejo u našo deželo prhajaj tud tujc, med nim fevdalc, pa rokodelc, pa tud kmetje, sej bvo še velik praz'nga prostora.

Domač pa tuj fevdalc so začel izkoriščat naša rudiša pa gozdove pa izrablat p'r tem naše 'ldi. Č' se 'ldje pred 9. stol. niso zanimal za to čgau je kej bvo, sej so uhka rude, paše, gmajne, vode pa gozdove prost uporablal, je poj kmou ratovo use to od cesarja, taj pa talou to ta več'm, tuj'm fevdalc'm. Talou je tist, k'r še ni bvo že zaseden z domačin'm.

Use toj pa prpelau u Boh'n, na tist zemliše u Štenžah, ksej počas osušu, tud nove 'ldi, kso ustanov'l Nom'n. Ble b' nej to nek'sh'n Nemc, za kere se n' ve od kod b' nej pršle, pa kdaj nej b' pršle. Tko so dobil K'plenčan na Jevouc nove sosede. Te 'b nej pršle še pred'n so pršle Briks'nšk škof. Tob nej b' biu ta p'ruval, kermo so pa poj sledil še nasled'n. Tob nej ble 'ldje, kso še iz rimsk'h cajtou nadlval znane dobr'h rokodelcou, tist, kso poj sk'p s cesarj'm (rimsk'm), pa domač'm fevdalc'm, tist'm iz ker'h sej poj ustvaru rod grofice Heme. Te so se č'z naš ozemle naselval b'l juž'n pa zahod'n. Tko bnej bva t'krat naselena tud Vog, noznej pa še Nemšk rout, pa na drujjo stran Nemškorutarje, pa Sorčane, pa še druj.

Usi te bnej izkoriščal ta stare poti, kso j'h varval že prejš'n naselenc. Usi nej b' ble kmetje, kso zasedal do t'krat nenaseleno zemlo.

Andrane

Bvoj med šmarn'm, l. 1293. po maš, kso se k'plensk gospodarj' pogovarjal na Bled pred cerkujo, kva use rabjo za č'z zimo, pa kvau treba p'rnest dam. Rošč je nucou use sorte, sej bo kmou sv. Štefan, pred cerkujo pa sm'n pa barantane, ostal t'rje pa sou pa vin, tko k't zmerej.

No, to sej seveda zvedvo okol, pa so se j'm p'rduž'l še druj faran, tko d'j j'h je bvo k'r precej, kj'h je pot zanimova.

No, poj so se pa na sv. Martina zbrale spet pred cerkujo usi, kso hot'l jet, pa usak kje votu, pa se dogovor'l kdaj, kva pa koko bo use sk'p, kbodo šle na Primorsk.

Dogovor'l so se, d'ujo šle č'z J'vouco. Cevo karavano bo vodu Rošč, sej bva to negova reč, negou posu spremlat pot'nke od sv. Štefana č'z J'vouco pa use če do sv. Lenarta u Bač. No, tokrat je mogu jet pa use če do Ricmanij p'r Trsto. Negova j bva, d' p'rnese vin za tist praz'nvane na sv. Štefana, sej sej p'r negou bajt t'k'rat točiu vin. Vin je rabu tod Obvak, kje mu doma gostilno, vin jpa rabu tud Mešišnek, kje biu t'krat še mežnar p'r sv. Štefano, negova jbva, d' prnese maš'n vin za sv. Štefana. Rabil so pa tud sou za svojo žvino, sej so jo usi mel k'r p'rcej. Use to so dobival u Ricmanjah p'r Trsto, ker je mu učas Patriarh svoje posest pa vinograde, use toj ustau še od daun'h cajtou.

Obvakou brat Joža, kje biu doma za hvapca, pa Brsou f'nt Jan'z, bodo vodil kone, kone bo pa da-va usaka hiša po dva. Tko seujo zneb'l kon, d' naujo doma ž'r'l, sej zima douga, spomvad pa de-l'č. Pr' usmo tmo, pa uben ni vedu, kok cajta bo trajova. Sam Primašč ni mu ubenga človeka, kb' šu na Primorsk, sej biu gospodar sam, pa 'n hvapc, kje biu pa bolan. Toj biu Pošinou s Seva, ksej vrnu nazaj iz soudašne, v's zdevan, pa se ni 'nkol več pošten opomogu. Za doma jše nekak biu, za tako naporno pot, kje trajova dva tedna, pa čist sigur'n ne. No, tkoj Primašč dau sam svoje kone, zane sta pa skrbeva soseda Brs pa Obvak, ksta meva poj za skrbet usak za po tri kone.

K'plenčan so tovor'l na Primorsk usak po dva vouka pa tisto kramo, kso jo med potjo rabil, To b' bvo zvo mau za nost, usga sk'p okol 160 funtou železa pa šen tolk druje rišt'nge. D' neb hodil praz'n, so nakpil že pred Martinqm žit, pa ulek'l zdej tga če na Primorsk. Tko so ulek'l če na Pri-morsk ceu premožene, n'zaj pa veliko težo pa manšo urednast. Tko so K'plenčan prhajal do gnarja, pa ratval premož'n kmetje.

T'krat so ble na K'plenk sam 3 kmetije, use u ro-kah Lipnišk'h gospodou. Tko k't so Lip'nšk gospo-dje podedval nekdanjo imovino sorodnikou sv. Heme, so podedval tud te 3 kmete. Biu je pa t'krat na K'plenk še 'n kmet, kje biu podvož'n cerku sv.

Štefana, kj'j biu podvož'n tud mežnar pa še t'rje druj nesvobod'n kmetje, kso mel sam 1/3 kmetije.

Tist t'rje kmetje, kso ble podvož'n Lip'nškmo gospostvo so ble prej svobod'n kmetje, kso pa poj zaprosil za varšno Lip'nškga gospoda, dab j'h varvou. To so ble Primašč, Brs pa Obvak. Prej so ble pod patriarham, kermo so dajal sam desetino svoj'h p'rdelkou za božjo zaščito, poj so pa dajal še ta devet deu lip'nškmo gospod' za posvetno zaščito⁸. Toj bvo pa tud use, ubene tvake. Ja, lip'nšk gospod je varvou tud patriarha, tkoj varvou velika ozemla po Kransk pa u Istre. Ja, mog'l so pa uzdržvat kona pa orožje, pa spremlat svojga gospoda t'krat, k'dr so se branil. Sk'p s svojmo gospodam so branil svoje hiše, svoj imetje, svojo deželo, tko so sk'p branil tud usak svoje.

Ist je pa počeu tud Rošč, k't podvož'nk cerkve sv. Štefana, kjoj mogu vahtat, brant, pa varvat, bvaj pa tud ta cerku pod varstvam tega gospoda, sej bva patriarška.

Ta druj kmetič' so bl' pa že prej nesvobod'n podvož'nk' (mansus), podvož'n zvo verjet'n že t'krat Kranšrot'm s Poušice. T'krat sej ta deu vasi imenovou po Kopan Koplensk, pisal so pa to tud Ipplnick (1377). Mešišnek jbiu pa podvož'n kot mansus cerku sv. Štefana.

⁸ *Wuertshube mit Consens, dero Grundobrigkheit...*

No, pa so se sprau'l sk'p tist pondelk po sv. Martin, z godej zutrej, dve ure prej pred'n sej zdaniu, pred cerkujō na K'plenk usi tist, kso šle vandrāt, en s kon'm, druj peš⁹, šle u cerku se priporočit za varno pa uspešno pot pa za varno vrnitu nazaj dam. Darval so usak po dve sveče, j'h pržgal, poj pa pomolil pa na pot. Mešišnek je še poj pospravu, pa z nekater'm druj'm, kso šle peš, ker niso mel kon (doma so mel sam vove), so mog'l nest v's svoj tovor na svoj'h pukl'h. Tkoj Mešišnek nesu s sabo vos'k, kje biu t'krat tolk ured'n k't gnar. Ni bvo treba velik nest, bvoj pa velik ured'n. Doma jmu nekej panou, ta glav'n deu voska sej pa nabrau u cerk'l od pogorel'h sveč. No, za to jpa mogu poj kupt maš'n vin, pa ga prnest dam. K sreč ni bva na K'plenk velikrat na let maša, ga tud ni bvo velik treba. No, Mešišnek jpa za svoj vos'k dobiu tolk, d'j poj uhka dam prnesu še 'n firk'lc tovara soli, pa šej kej ostau, tko d'j mu k'r nekej gnarja. Ja, Mešišnek je mu k'r lepe dohodke: bero, mau zaslužka od prodaje sveč pred cerkujō, mau od prodaje voska, pa tud mau od kmetijce, tko d' ni biu dost na svabš'm, k't pa ta več štirje kmetje.

No, tkoj Mešišnek šu mau poznej, sk'p s ta druj'm, kso šle peš zad za Gradišam pa pod Zobam pa mem Jame gor skoz Žreu gor na Ricmana, ker so se poj srečal s tist'm, kso šle s kon'm č'z Kovačouc, od Ric-

⁹ Peš so hodil ta mau kmetje, kso mel doma vole pa kon.

mana n'prej so pa šle n'prej usi sk'p. No, na Ricmano sej pa zdaniu, tko, d' so poj uhka vandral hitrej pa b'l var'n.

Šle so na K'plensko pvanino, ker so mau počil, pomalcal, pa napas'l kone, poj pa č'z Rotarco naprej na Požlek. Ribčove pvanine t'krat še ni bvo, bvaj sama goša use če do Danarske pvanine, kso jo glih ured'l. Če so p'ršle že mau po poudnev', se mau spočil pa pojed'l, napas'l kone, poj pa hi'tr nad Sorco n'prej po ta star pot na Petrou Brd, čer sej sonce že začeu poslaulat. Poj pa dol do sv. Lenarta, kam'r so p'šle že u trd tem. Tle so prespal k'r u cerkle, sej drgot niso mel če.

Toj biu nejdal pa nejtežji deu poti. Zmog'l so ga sam z'to, kje biu to p'ru dan. Zato so mog'l pa ta druj dan nardit v'lik manšo pot če do Bače, čer so spet prespal.

Ta druj dan so pa zutrej nafutral kone, dal so j'm žret ovs, kso ga nosil zato sabo, poj so se pa nahranil tud sami. Tko dob'r podprt so se poj odprav'l na pot.

No ta, ta druj dan, kso potval po sonč'nmo pobočj' nad Bačo dolčev'n, so mel pa več cajta, pot je bva bolša, k'r dob'r urejena, sej so jo uporablal že od bronaste dobe naprej.

Pa sta se začeva pogovarjat Brs pa Obvak.

Pa prau Obvak:

»Jan'z, zdej nosmo še volkove na Primorsk, sam douh cajta to več nou trajavo. Naš volkou so mejh'n, č' pa pogledaš ta bohinske, tiste iz Mošenaca, pa vid's, d' so t'm saj štirkokrat večji. Pa ne sam to, t'm so j'h začel zdej tud razsekvat pa kovat, pa nardejo palce pa pvat'lce, pa pleh, liste, kvadce, cajne pa kva jest vem kva še use.

Ta železje jpoj štirkokrat draži, k't pa naš. Mi dons za naše volkove dobimo še glih tolk, d' pridemo skoz, gun pa dob'r zaslužjo. Tko so se Bohinc pa Lip'nčan že opomog'l, mi bomo pa glih k'r uhka sam kuhal vogle pa ga j'm prodajal. Žvel bomo uhka sam še od kmetvana, od železarena pa n'č več.

Še huj jpa to, d' so u Krop postav'l novo peč, zrav'n pa ta največga norca. Te devajo dons volkove os'mkrat večje k't pa mi, j'h razbijejo pa skujejo naprej. Te zdej uhka kujejo tko velike kose, da j'h uhka nese 'n kon če na Primorsko, t'm pa poj devajo iz tga sidra pa tače velike 'rči. Te majo pa poj ceno tako, k't jo zahtevajo Kroparje, sej so sami, k to uhka nardejo.«

»Ja, Joža, ta dob'r'h cajtou zgleda d'j konc. Kvau pa poj s Kovačoucam, t'm kmamo našo peč, pa kolp'rne, pa koč, pa use ta druj. Sej mam t'm skor ta prau nasele, sej se t'm zadržujemo v's tist cajt, kse ukvarjamo z železam, rudo pa vogvam. Kva mis'lš bo z usmo tmo poj?«

»Ja, tko k't z usako stvarjo kse n' rab več, usaka počas propade pa zvine. Ja, sam poglej kvaj p'r našmo sosed Primaščo. Za ženo juzeu Poušinovo s Seva, zdej jpa dobiu še nenga brata na puk'l, zdej kje v's zdevan pa skumran. Paj to bogata kmetija. Sam bogata juhka sam tok cajta, dokler je p'r hiš kej pridn'h rok.

Ja, k'r primerjej našga Primašča s Suš'nščam u Nomen pa u Vošah. N's leze sk'p, guna dva sta pa zmerej b'l pomembna pa bogata. Kmetije majo skoraj enake, usa razlika jsam p'r želez. Viš kva nardi 'n potočk, vod'n kolo pa norc. Sam p'r nas na K'plenk ni 'nčer k's'nga primer'nga potočka, d'b use to poganou.

Uhka pa primerjaš našga Primašča tud s tistmo Žlindram na Peč (Bodeščah). Tako ksmo mel mi učas use to na Ricmano, jmu ta use na Papež. Tko k't ma Ricman svoj Skledarjouc, tko ma Papež svojo Žlind'rco, s kere se da del'č vid't, predus'm pa po bodešk'h pvaninah pa Taležo (slika spodaj). K smo mi selil z Ricmana železarene dol na Kovačouc, gaj Žlindr's s še dvem kmet'm selu na Žindrco, koj zad sos pa nared'l svojo pvanino Limouco. Spod na Talež so mel trau'nče, d' so uhka prežvel žvino, kso

jo sk'p z našo pas'l na Pečan. Dons je zlezu negou brat dol ob 'n potočk ob Sau, pas naredu svojo peč, pa se gre t'm šmelcarja. Druj Bodeščan pa že tud opušajo železarene, pa se ukvarjajo b'l z barantanam. **No, tko sej Žlind'r spremenu u Šmelcarja,**¹⁰ kzdej kuje voukove pa j'h prodaja kmečk'm kovač'm po Polansč'm (Veldes). Ja, ta sej k'r dob'r znajdu. Dob'r b' bvo, č'b se tud jest kej tačga votu, sam kva, kma v's znane Primašč u tist'h žeb'l'h u tramo nad pečjo, negou fot'r pa molituce, povezane s tist'm žeb'l'm. Mi Obvak smo znal sam barantat, tist znane o toplen rude, so pa Primašč skrb'n vahtal zase.«

»Pa ne sam to. P'r nas sej na Kovačouc učas tud vahtavo, dons mamu pa dogovore z lip'nškmo gospodam, jpa use to odveč. Tist vahtane jučas tud kej prnesu, sej so 'ldje za to tud kej dal. Toj bvo skorej

¹⁰ Še za časa drugega Radovljiškega urbarja (1567) je bilo celotno bodeško področje na desni strani Save bohinjke imenovano Talež, ki ga je omejevala Sava, Kamnitnik in Ribenska Jelovica. Že tedaj so bili tod rov-ti, razdeljeni na ljudi od Kortina navzdol, predvsem pa so imeli svoje rovte tod Bodeščani (U Potok) pripadajoči otoški cerkvi, in tisti trije Na pečeh, pripadajoči lipniškemu gospostvu, poleg tega pa Ribnani, Selani, itd. Celotno področje je spadalo pod lipniški grad in je torej »radovljiško«. Področje Žlindrove planine je del Lemouce in je tedaj v rokah Linharta Martina – Schmita imenovano »Linouiza, oberhalb des Martin (Papež?) gelegen«. Trije kmetje Na pečeh so bili nekoč tudi železarji na gozdni peči, tako kot kupljenski trije.

tko k't dons Mešišnekova bera al pa Roščova varšna. Ja, ja, nekdana varšna sej nejprij razdeliva na Rošča pa Primašča, Roščova še deluje, Primaščova pa crkava. Zdej pa, č' zg'bemo še želez, bo pa huda. Use naše prednost crkavajo ena za drugo, nov'h pa ni od 'nčer.«

»Paj bvo učas use drgač. Učas so p'r n's deval meče, tista dva Mečiča na Savic pa na Starmo kvadvo u Bohin. Devova sta to use do t'krat, kso se naš gospodje preveč pogospod'l, ble zmerej b'l prešer'n, pa j'm ubena domača stvar ni bva več dost dobra. Z'čel so k'pvat meče pa druj orožje na Vašč'm, čer je biu lepši pa so se poj uhka z nim šopir'l pa bahal. Tist'h, kb' pa nosil doma narjen orožje, jbvo pa zmerej m'n. Pa ne dab biu bohinsk orožje sv'b, ne cvo zvo dob'r je biu za bojvane, sam za šopirene pa ni biu dovel lep, sploh pa poj, kso t' dežel'n gospodje postal tist ta cesaršč. No viš, m'dva mava še bohinske meče, ksva j'h poverbova še po dedo, pa so še dons dob'r.

Hej, Šeka, bistahor«.

Kobiva sej obrniva nauzgor u hrib, na ta zgor'no pot, kje bva pa oži, tko d' so od zdej naprej mog'l hod't ed'n za drujmo, s tem je bvo pa konc tud pogovorou, ja, usaj za'n cajt!

Č'z 'n cajt so pršle u Knežo. T'm kso ponavad Bohinc hodil nauzgor, pa tud ta druj iz teh krajou, kso

vandral če h sv. Janezo fehtat za d'ž. Zgor je biu prelaz Suha, pod nim pa Raune. Kje biu prelaz višji k't pa tritauž'nt nog, to se prau, d'j biu na svet zemle, so mog'l tle pvačat tud ustop u ta raj. No, pa ni bvo drago, k'šno svečo al pa k's'n ožemčk¹¹, paj bvo že dovel.

Poz'n popodne so p'ršle u Bačo, sej so hodil b'l počas, pust'l kon'm, d' so pomul'l k'šno travo u breh nad potjo, pa tud sami so se šonal, sej so ved'l, daj pred nim še douga, večdneuna pot. Mau pred Bačo so pa prespal k'r ob pot, sej t'krat še ni bvo preveč mraz, sami so ble pa navajen na tak spane. Kone so raztovor'l pa pust'l past.

No, č'z par dni so p'ršle u Bazouco poj pa dol h sv. Jošto u Ricmanjo (prej cerku sv. Jurja), doma so mel pa sv. Štefana, glih toko romarsko cerku.

¹¹ Ožemčki so bili starodavna oblika sira, narejena tako, da se je z rokami ožemalo sirnino in iztiskalo sirotko. Naredilo se je krogle kot jabolko velike kepe, težke okoli 0,35 kg in posušilo. Krogle so bile najprej splesnele, ko so pa čez nekaj mesecev dozorele, so jih umili in »zgloncali«, tedaj so pa počrnele. Bil je trd kot kamen, tako, da se ga je moralo stolči, posamezne kose pa potem dati v usta, kjer se jih je dolgo časa »topilo«. Tak sir je bil potem uporaben nekaj let, bil namenjen za barantanje, dajatve gospoščini, pa tudi tovornikom za oskrbo na poti, kjer je bil to njihova glavna hrana.

U začetk je bva to cerku sv. Jurja, poj pa Jošta, ksta zmerej sk'p s sv. Lucijo. Ta cerku jbva poj u avstrijskmo cesarstvo ena nejb'l obiskan'h c'rkva.

T'm u patriarškmo Ricmanjo so ble dva, dni, d' so se mau spočil, pomolil pa zabarantal svojo robo, kso jo p'rnesle za tist, k'r so rabil, pa dobil tist ta svet maš'n vin, kje povezvou obe patriarhove posest, ta gorsk K'plenk (prej Ricman)pa ta primorske Ricmanje.

No ta druj dan zvečer je pa Joža začeu:

»Ja veš Jan'z, zdej s'm pa vidu m'rskej, k'r mje dau mis'lt.

P'r naš hiš mammo kmetijo pa železarene, ta starejš brat Šim'n je gospodar, jest pa sam hvapc. Do zdej s'm železaru predus'm jest, brat jpa kmetvou, tko, k't jo to pousod u naš'h kraj'h. Železarene, tač, kak'rš'n je, se počas zmerej m'n spvača, kmetija pa še k'r nekam teče. Tko bom ratou odveč nejprej jest.

Do dons s'm jest devou želez, tovoru use sk'p na Primorsk, t'm barantou, use sk'p jpa švo za celotno kmetijo.

As opazu, d' pousod, kam'r pridemo k't tovornik, barantamo z ist'm 'ldmi, d' ist 'ldje pridejo na usak sm'n pa od nas kupujejo naše izdelke. Ja, pa to d' ed'n kupuje sam želez, ta druj sam žit. Ja, za kerga pa, sam za sebe sigur'n ne? Pa ksmo j'm ponud'l, d'

bomo naš želez nim nes'l če, kam'r ga von naprej uvačjo, so nam to koj prepreč'l.

Zved't mormo, kam use to gre, pa kva se poj dogaja. Ed'n bo mogu 'nkrat ostat tle, pa use to ugotovit. Treba bo pogledat kam gre use tist, k'r nardejo u Bohin pa u lip'nšk'h fužinah, pa kva se t'm dogaja. Drugič, kbomo spet šle dol, bom jest to pozvedu.

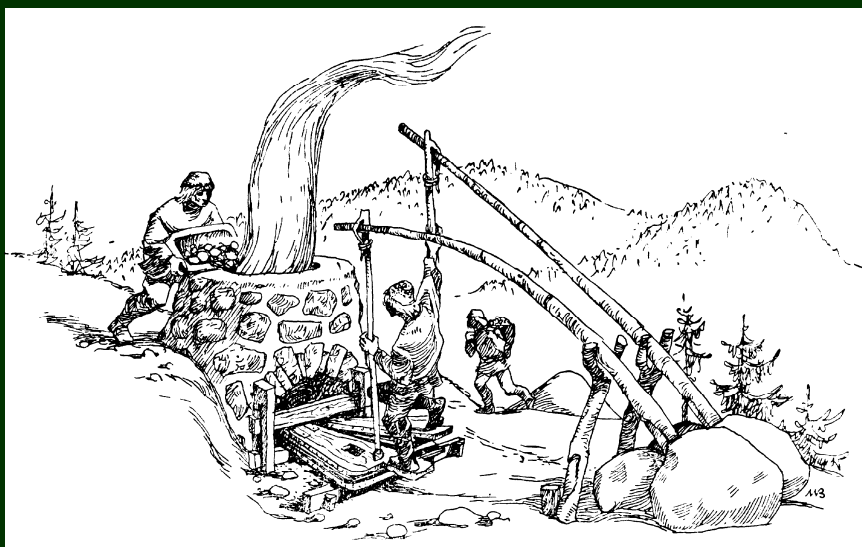
Ja viš, mi mamó še use tko, k't u patriaršk'h cajt'h, kso železar'l po trje 'ldje sk'p, kso mel peč gor neč u hrib'h, t'm kje biu vogle pa ruda pa vet'r. Use toj p'ršvo z Vaščga s'm k nam. Učas je bvo to gor na Ricmano, poj ktga ni bvo več, so pa naš dedje prenes'l nauzdol na Kovačouc. Prej so vahtal na Skledarjouc, pa pošilal svet vog'n po ceu dolin, dons pa na Kovačouc, dons ga pa pošilamo sam če do sv. Petra pa Urenca. Naš volkou so tešk po okol poucenta, tko d' gta uhka nese 'n čvouk. Tud koval smo mi b'l mau, use sam na vašk način u troje. Ja, tko jbvo use na tri: peč so poslužval trje, koval trje, kmetval trje, se naselil trje sk'p, ...

Tkoj biu do dons Primašč tist, kje skrbu za ta spod'n konc peči za kapelco, vog'n pa zrak pa žlindro pa vouka. Biu je za »žlindra«, dons mo pa u Nomno pa u Vošah praujo Suš'nšč.

Mi Obvak smo od zmerej skrbel za ješo, t'm ksej v'n kadivo, pa zakvadal vogle pa rudo, tač'm so praujo na Brd ješmane, asmane, ažmane. Tače Obvake

najdeš še u Bodečah, pa na Rčic. Mi smo mog'l skrbet tud za vogle, prpraulat les pa kuhat vogle, pa ga zuvačil h peč. Skratka mi smo mel zmerej uprauka z vognam, dimam, zato nam pa tud praujo obvak.

Brse so ble pa tist, kso brskal za rudo, jo iskal pa kopal, pral pa prebiral poj pa zvačil h peč.

Poj pa, k kuhamo, pa mormo usi sk'p fejest devat. Usi mormo poganat mehove, sej to ta nejteži deu. Tko smo zvečer usi zmatran. Č' gre use

dob'r, dobimo uhka cvo pou centa težkga vouka, ampak velikrat je manš. Nad usmo tmo jpa učas b'du 'n žrec, 'n sirah, ksej poj spremenu u sohneka (toj tist kje vahtou soho, pa skrbu za povezavo s tmo pa unmo svetam, skrbu za svet vogn,... No, ta sej poj spremenu u Suš'nšča, Sušnika, en so se pa poznej spremen'l u tistga, kje mu povezavo z gospodam, pa biu dežman, boltar, legat, ... Bui je tud u vas na nejvišimo mest, n' Brd'h nad us'm druj'm. Č' smo mi svojga župana (Špana) volil, je biu ta ed'n od nas, gun ta zgor'n pa zmerej škil z 'nmo učesam gor prot gosposk, pa nej je to ta posvetna al pa cerkvena. Ja, zmerej je votu bit nekej več pa tkoj še dons. Hvala

bogu, d' tega p'r nas ni, pa d'j sam t'm, kj'm voda pogana mehove.

P'r n's mamó še dons sam 'nga, k varva poti, toj Rošč, pa 'nga, k skrbi za svetišè, toj Mešišnek. No vid's, tko n's je usga sk'p pet, od tga pa štirje ceu kmetje. No skor glih toko jpa tud Na Pečeh.

Mi Obvak' smo skrbel za ta zgor'n konc peči, filane, dokladane, pa dim (oblak), vi Brse ste pa skrbel za oskrbo peči. Tko sej Primašč ukvarjou s ta us'm ta svet'm – vognam, mi pa poj za to, da sej use to prodau. Mi smo barantal, ulačil želez na trge, pa tače 'rči. Vi Brse pa za vogle pa rudo, d' ste use to zvačil h peč. Tkoj mu usak svoj kšeft že od nekdej. Imuj pa tud usak svoj rokodelstu: peč je bva Primaščova, kolprne vaš, naša pa skrb za povezavo s tist'm, kso rabil tist, k'r smo prdeval. Za povezavo z bogam je pa skrbu tist, kje biu bliz boga, toj p'r nas Mešišnek (kje p'r nas tud na vrh hriba - Kopana) pa Rošč, kje mogu use to varvat.

Ja, tkoj u zadn'h cajt'h ratou b'l svab za nas pa Primašče, vi Brse bote pa uhka vaše prdeuke lifral tud drgam. Ja, use bo treba začet na nou, use fejest prevetrit, da bomo prežvel. Prej bomo to nared'l, prej nam bo švo bol.

Do dons nas je vezava peč, v's deu okol te jpa zme-rej b'l br'z haska. Velik deva, pa komej še kej p'r-nese.«

Paj pravu Primaščou ded, daj bvo učas use drgač, d'j mu patriarh gor na Ricmano svoj središe, svoj svet mest, na Skledarjouco, pa d' so kuril svete vognе. Toj bvo u tist'h cajt'h, kso 'ldje z Vaščga hodil s'm še sam po rudo, poj kso se pa za stalno naselil, so se pa en naselil pod Peč (Špik= sveta peč) t'm je ratou Seu (danes Selo pri Bledu), ta druj pa Na Peč (Bodeše), umes so pa oboj'n pust'l svoje postojanke:

Selan so pust'l Koplensk, Bodešan pa Papež, kmo rečejo tud Mart'n, čer so kuhal želez, na Papež je bva to Žnidarca (Žlind'rca), na K'plenk pa Kovačouc, pa vahtal svojo imovino. K'plenčane je vahtou sv. Štefan, gune Na Peč pa sv. Lenart. Usi sk'p so ble pa povezan s tist'm u Gorjah pa tist'm pod goram – Stranc'm. Use toj bva ena dežela, ker so žvel Karne u porečj'h Taljamenta, Zile, zgor'nmo konc Save, Soče, Nadiže.«

Poj pa mniu spet 200 let, tok, k't je na K'plenk segou del'č nazaj nihou pomnene, toj bvo 6 do 8 rodou.

Železarena na K'plenk ni bvo ubenga več. Od prejšn'h 4 kmetou ubed'n ni mu z železam n'č več za upraut. Sam 'n Primaščou f'nt sej pr'selu na Mlin, pa t'm ob Jezer'nc naredu mejhno fužinco. Žena jbva hči bogatga Mlinana, kj'j dau za doto mau zemle ob Jezer'nc, sam pa tud gnar za nard't fužinco, obdržou jpa tud roko n'd us'm, d' se neb kej sfižvo. Go-

spoda jtmo us'm msk'p rekva Seepacherjeva fužinca, toj fužinca gospoda Mlinskega.

No, pa tud to use sk'p ni trajvo več k't pa tri rodove. Č'z Savico jbvno treba zuvačt use k'r sej rabivo, taj pa tud m'rs kej odnesva. N' konc jpa šva po nej nauzdol še ceva fužinca. Tkoj bvo železarena u teh kraj'h, kj'h je vahtova ta nejprej Belena, na konc pa Marija na Votok, konc, Seepacherje so se pa odselil.

U teh dveh stoletj'h, so p'šle preč nihou gospod na Lip'nškmo grado, nihova žena jpa use sk'p pokloniva »Naši prelubi gospej« na Votok, dab molil t'm za več'n mir pa pokoj umr'lga gospoda. Ta otošk so pa na to kej kmou pozabil, sam kmetije so ostale u nihov'h rokah. Tko so Lip'nšk gospodje zgin'l, so kmou ostale tud sam ruševine tega gradu, pa ruševine usga sk'p u dušah K'plenčanou.

P'ršle so pa tud hud cajt'. Ureme sej sfizu, ratavo je mrzvo pa mokro, tko, d' ni bvo ubenga p'rdeuka. Ratale so tače vakote, d'j na' K'plenk ustou sam 'n čvouk (Princ = Primošč ??), usi ta druj so pom'r'l. Prav'l so, d' kuga do n'h ni pršva, pa tud če b', neb meva več kej pobrat.

Paj miniu spet 200 let, paj biu K'plenk čist drgač. O rudaren pa železaren na Kovačouc ni uben n'č več vedu. Za Kovačouc so rek'l, d'j t'm učas 'n kovač podkovou kone, kso se zbos'l na pot od cerkle nauzgor

na Prehat. Od usga tga jbovo pa res sam to, d'j t'm od cerkve nauzgor vodiva pot. Pozabil so na use, k'r je bvo učas na Ricmano pa t'm ukol.

K'plensk kmetje so ratal gruntarje, ukvarjal so se predus'm z žvino, mau m'n s polam, sej zemla za to ni primerna, pa visok gor na sever'n stran je. So se pa začel ukvarjat s sadjam, naštimal pajšbe pa sadje sušil pa ga prodajal Kroparj'm. Ja, svojo veliko zemliško posest so znal izrab't, sej so nabiral znane že več k't pa 100 rodou. Pam't so pa poverbal po »Ta star'h«, kso ble nekoč svet (prosvetlen) 'ldje, kso poznal cahne. Te so mel še zdej. Tko gaj Primašč use-

 kou u svojo kaščo, kam'r so ga hodil gledat 'ldje še 4 stoletja poznej. Brsou pa Obvakou sta se pa zgubiva (sam ve se pa, kašne cahne so mel lesarje, pa kamnarje pa kovač, tko, d' se da pogruntat saj prbliž'n, kašna sta bva, ist pa vela tud za Rošča, kje mu zvo vrjet'n ist znak k't druj Rošče).

Te k'plensk gruntarje so ble nekoč svobod'n kmetje, srenan, kso o svoj usod odločal sami. Poj so se povezal z lip'nškmo gospodam pa sk'p branil svojo gospodo. Poj jpa 'na baba šenkova nih svobodo »Naši preljubi gospe z otoka«. Sam te gorjanc so se še zmerej obnašal k't svobod'n pa cvo menaval svoje grunte, č'j bvo treba. Bl' so svoj sloj, ksej med seboj ženu. Tko so se Podgorc, Routarje, Gorjanc med seboj mešal ampak tud ostajal še naprej gorjanc.

K'plenčan so kmetval, pa mel dost žvine. Od daun'h cajtou jpa ostou še barantane pa nagnene h duhoun'm 'rčem. Tko so še naprej prid'n tovor'l če na Primorsk pa na Korošk, pa tud use če do Tirolske. Za svoje gospode so mog'l tovort vin iz Benečije pa use če do Briksna, za sebe pa use k'r so rabil. Pa ne sam to. Bvo j'h je dost na us'h sm'n'h če ukol, čer sej dau kej prodat. Toj seveda pust'l za sabo tud posledice, nekej sej poznau u žep'h, ampak pomeb'n je to, k'r sej poznau u gvalah.

Ja, ble so razgledan. Tko kso prej s Skledarjouca pa Kovačouca dol gledal pa se navad'l use opazvat, tko so poj gledal ukol po svet, pa začel uvačt k seb dam use sorte novost.

Ja, kso ble nagnen h versk'm dejaunast'm, j'm tud ni ušu pa j'h obšu cajt reformacije pa protireformacije. Od tgaj ta nejb'l poznan K'plenik, toj 'n k'plenčan, za kerga se ne ve, čgau je biu. Sam t'krat, kje bvo ta nejhuj, jpršu nazaj na K'plenk pa poj ušu č'z Jevouco h železarj'm u Seuško dolino, čer so ga poj t' lošk p'rjel pa poj 'nkrat odulek'l u Rim. T'm so ga pa sežgal. Ja u poganščh cajt'h so k'plenčan darval gor na Kopan k's'nga jarca, ga z dimam posval h ta star'm če gor med zvezde, sam se pa fajn imel, kso jed'l bravino, tokrat so pa ta »papešč« k'r ceuga k'plenčana posval z dimam nekam gor, kam se pa n' ve, pa se dob'r mel, kso se ga zneb'l. Toj biu ta zad'n dejane u več'n borb med papežam pa patriarham, koko sej pa končavo, pa vidte.

*No, dons pa patriarhou pa še prejšn'h pontifeksou pa sirahou že zdaunej ni več, K'plenk pa K'plenčan so pa še ostal. Pa tud papež (tist u Rim, pa tist na Jevouc) so še ostal, pa usak p'rpoveduje svoje pove-
stice.*

gornjemu zapisu ob rob

Pa so se naselil ljudje pod Pečjo, kso j' rek'l Špik, tkoj ratou Seu pod Špikam, dons Selo pri Bledu.

Pa so se naselil 'ldje Na peč, dons spodne Bodešče.

Pa so se naselil 'ldje na Beleno pod steno (Fels), paj ratou Veldes (Polja) pa Bled.

Pa so se naselil 'ldje na grad Stenico (stenco) [Južna Tirolska], paj ratou spod Bleggio, krajo sej pa rekvo Fels, Wells, Völs.

A se vam n' zdi use sk'p mau čud'n, a se v'm ne zdi, d' paše use to nekaš'n sk'p, pa d'j to use nekak povezan?

A se vam n' zdi, d'j stena (n.pr. Triglavska stena) ista stvar k't peč, pa skava, pa kam'n, pa kamin, pa kva jest vem kva še use.

Sam kokoj p'ršu Stenico u Trentino na Južn'm Tirolsk'm. Pa kokoj pršu na Bled Fels = Stena, pa zakva stas imena Bled pa Bleggio tko podobna.

Še b'l fejest je pa to, d' stas t' gorensk pa ta trentinsk ime Fels čist enaka, pa d'so le na obeh straneh porablene tud iste različice pisave.

Sam firbč'n s'm, kvab se najdvo, č'b šu u Trentino pa t'm okol poiskou še k'šno »skavo« = lojtrca, pa sv. Petra (skavo), pa k'š'n Pic, St. Pic, (= Špik),...

Pam firb'c ni dau miru, pa na internet. T'm pa praujo, d'j t'm pelava pot na prelaz Schieren (med goro sv. Martina (Monte S. Martino) in »večerno goro (Monte die Sera) v gorovju Brenta, kso j' u rimsk'h cajt'h rekle čez »Saxo Stenici« »via lastarum«, Tirolc pa dons »Plattenstrasse«, Retijc pa »strada delle laste« (po italjansk bse mogvo rečt »lastre«.¹²

To nam pove, d' so ostava imena od prvotn'h prebivaucou, kso rek'l »stenc« , pa so pršle Kelte pa so rekle »Saxo«, pa so pršle Retijc pa so rekle, »Laste« pa so pršle Nemce, pa so rekle Platten (ampak tud Fels, Wells, Völs),

Pa so mel poj tud u sammo krej tipična imena posamezn'h devou: paj biu studenc (kje teku v'n iz vukne Rupa, č'j biu pa na nem korit pa kašca, pa so mel svoje Komuraušce pa Gabeve, pa svoje Rajse pa Batrance, pa tko naprej

No, vidte, kokoj bvo pa poj to p'r nas?

So pršle prvot'n prebivauc, pa so rek'l »Peč« (tko k't je to še dons zad za cerkujo sv. Martina u nej pa vukna). Ceumo krej so pa rekle po tistmo svetiš na Votok Belena.

¹² Še b'l fest je pa to, d' p'r nas govorejo, d' so ble ta stare poti »vaštrane, Nemc praujo da so »gepflaster-te«, Vah pa Retijc pa tko, k't je zgor zapisano.

Pa so pršle Kelte, pa se spraule gor na »Grad« na vrh ta velče »stene« pa tmo rekle »Saxo« (ja tga pa ni, a poj tud Keltou ni bvo?). Pa so p'ršle Rimlan, pa tmo krej rek'l Benela. Pa so pršle Nenc (briksensk Tirolc, kso to ta p'ru pisal) pa so tmo rek'l Fels. Nenc so pa pouzel tud ta druj deu od t'kratn'h domačinou (staroselcou + Slovanou), kso tmo rekle Polansk¹³, pa tmo rekle Feldes (Veldes).

To pomen, d' so t'krat kso p'šle Slovan naletel na obdelano zemlo, d' so t'kratno Beleno (pa Benelo) pošvedral, kso sam prbliž'n razumel, d'j »Bel« svet, svetul, bleščoč, sijajen, pa zamenal to za bled, k'r je pa use kej drujga k't pa bel, svet. No, tkoj zginva Belena¹⁴, pa so poj začel govort o »Žiu«, kjo nej b' nadomestiva. Tko so najd'l nadomestiu za tisto boginjo gor na vrh, pozabil pa na tisto spod u vuk'n. Ja, Slovan'm sej glih tko luštou Bled, tko, k't do dons us'm tujc'm, kso se poj prselil, pa j'm Blejc praujo »prtepenc«. Tkob uhka rekle, d' so usi »polanc« tud »prtepenc«, sej so se prtep'l ed'n prej, druj poznej.

¹³ Jpa rekva pred let'm Obvakova Lojzka s K'plenka, d' so na gun stran Save usi "Polanc", no č'z 'n cajt jpa poj uzeva preč Gorjance, te so ble pa p'r nej usi od Svam'nkou pa če do Javor'nšč'h Routou. Tko so ble za K'plenčane usi Blejc pa Deželan »Polanc«.

¹⁴ En vočjo met tle Norejo. Sej uhka tud bva, sam verjet'n ne na Votok. U imen'h se ta ni ohraniva.

Zatoj pa Obvakova Lojzka s K'plenka rekva, d' so na un stran Save sam Polanc kso pa svab 'ldje, sam pretepač pa rokounač, kzmerej kej ukradejo pa poraubajo. Ja, K'plenčan so pa gorjanc pa ne Polanc, pa tud tist iz Seva pa Bodešan so gorjanc, sej majo skorej uso zemlo na tej stran Save. Če so se sprav'l sam na sonce, k ga na K'plenk ni dost.

Vem še od mvadga, d' jabuk n' pade del'č od drevesa, saj mama mje zmerej to prauva. Pa d' hod hudič zmerej na ta velč k'p dreka srat, usaj soseda jtko govoriva, rekvaj pa tud, d'j hudič roko gor povožu, pa d' zato 'ne stvari, kjo iš's ne morš najt. Poj se pa mau ukol ob'r'n, pejd mau preč, teu pa hudič slediu, bo mogu pa roko dol d't s tistga, k'r išeš, ti se pa sam ukol ob'rn, pouš koj najdu. Ja, poj s'm pa to probou, paj ponavad res držau.

No, č' poslušam naše »Ta stare«, poj mor'm isk't zmerej ukol tistga, k'r že vid'm, pa d' mor'm iskat glih tist, k'r se tud d'rgot drži k's'nga imena. Pa ne sam to, poiskat mo'rm tud use tist, k'r je drgot. To more bit t'm al pa sej že zgubvo, crk'nvo al pa spremenvo, uhka pa tud d' hudič roko gor drži. Poj pa pejd u ta stare popirje pa t'm iš, pa u čpine, pa preglej use stene pa tva t'm ukol, pauš zmerej še kej najdu.

Sam samo se to nau nardivo, boš mogu že ti, č' voč's, dau pršvo »na svitlo«. Torej plun u roče, pa noje pod pajsko, pa jo gremo. Ja, sam tot še ustane!

Dons so se pa spremen'l cajt, z nim pa use sorte. Tkoj p'ršu tud internet, pa se uhka k'm popeleš k'r po steklen'h ulakn'h pa po satelit'h. Ja, sam gvažouna j gvažouna, kse blešči na use mogoče načine.

No vidte, use toj bvo potreb'n, d' smo zved'l, kvaj bvo u teh cajt'h, pa še velik več, pa kolkrat sej use to ponov'l??

Do 12. stol. so Brjani gozdni železarji, »4 brjanski kralji« preselijo svojo železarsko dejavnost v Vošče k vodi, razvijejo peč sv. Heme.

Novo peč sv. Heme vodi Sušnik, tako kot v Nomnju Suš'nšč, ali so na novi peči soudeleženi 4 kmetje, tako kot v Nomnju, kjer so bili prvotno 4 kmetje s svoj'm rout'm (Dobraučou, Piškou, Suš'nščou pa Mešeučou, na Suš'nščoumo jpa stava peč sv. Heme). Poj jpa peč propadva, so ble pa u začetk prejš'nga stoletja tile rout': Dobraučou (pisane Sušnik), Piškou (Loncnar), Stenčarjou (Žmitek), Suš'nščou (Urbanc), Mešeučou (Stare), Jamrou (Zupan) in Ažmanou (Ažman).

Tkoj tud u Kounic na Suš'nkoumo svet stavu plauž pa kovač'nca, kje biu poj razdelen na velik mejhn'h parcelc. U 16. stol. sta u Voščah 2 kmetije, usaka s svojmo mlinam (Grabnarjou pa Udamoučou – u resnic t'krat Suš'nčou). Želez sej tle že nehou devat, preselu sej nauzdol u Kolnico z imenam uret, t'.j. na začetk Spodne Lip'nce.

V cerkvi sv. Štefana na Kupleniku so naslednji oltarji:

na sredini glavnega je sveti Štefan, na njegovi levi sveti Lovrenc (Zabrezniški), na desni sveti Miklavž (Brezniški).

Na južnem stranskem je na sredi sveti Jožef, na njegovi desni sveta Ana, na levi Joahim. Na nasprotnem oltarju je sredinska

sveta Magdalena , njena leva je sveta Apolonija, na desni sveta Lucija.

Janez Zupan

Ob ustanovitvi Ljubljanske škofije l. 1462 se ne omenja nobene od naslednjih cerkva [A7/9]

Bohinj: Sv. Martin-Srednja vas, Sv. Janez-Vrtovin, Sv. Magdalena+ -Brod,

Blejski kot: sv. Lenarta Bodešče, sv. Štefana - Kupljenik (Puklenik), Naša gospa - Otok Bled.

Vse to je očitno še vedno v oglejskem patriarhatu.

ILLYR. BL. 1821, št 13, s. 50. Veldes und die Wochein, Richter

1377 kauf« Hr. Conrad von K r e i g , Verweser in Veldes, von Sighart Chranschrot, 2 Alpen Ippnick und I a w o l n i k in der Wochein sammt dem halben Forst oberhalb Poglaschitsch.

Bischof F r i e d r i c h von Brixen kauft 1387 von Nickel Wassermann 1 Hube zu Nieder-Wodasitz.

Wasserman = Vodomec = Udamouc

ILLYR. BL. 1821, št 15, s. 58. Veldes und die Wochein, Richter

A l t e S t i f t u n g e n : die Sup (supanie) zu Hardt (Dobrava), Kärnerisch Vellach, das Gereut oberhalb demselben, zu Pach (na Podoshez Wodasitz) Seraunitz, Hofdorf (Devorska vas, Dorfska) Neudorf (Nova vas) , V e l l s oder Veldes, Radschitz Rodeshiza, Reyffen Ribeniz, Koreuten (Khoriten) Nieder-Wodoschitz, Zellach (na sellah) Zellach Gereut, Schallchendorf (saletshah, adsolesh), Aurytz Sagoriza, am Mülpach, bey dem See Poglaschitz, Rodtwein, Niedergoryach, Puechhaim, Asp, Wocheiner Vellach, Unter Wocheiner Vellach zu Asaro (vielleicht Jezero) und Seepach, Khüpleinigkh).

Pach =Podoshez (Potoček??), Wodasitz = Bodešče, danes vas Potok Searunitz = Žirovnica

Radschitz, Rodeshiza = Rečica,

Zellach Gereut = Selska planina ???, Kupljenik ???,

am Mülpach = Rečica Mlinščica, zu Asaro = Zazer, Seepach = Mlino,

Khüpleinigkh = Kupljenik

*Slovar Welsh –english**Bat = bat3 (udariti, udarjati)**Bathdy = mint (kovnica (denarja))**Mur = wall (zid, stena)*

[reic] va. reic, sell prodajati

[reic] nm. sale, selling prodaja

[reiceadair] nm. pl.+ean, seller, vendor, salesman
prodajalec[réis] nf. g.+ premostiti, spojiti z lokom, povezati
oba brega (reke)

Dražgoše so v urbarju iz 1291 navedene kot Drasigos ali Drasigosh, v urbarju iz 1501 tudi kot Smretzi. Koblar pripominja: L. 1682 v urbarju Smretsch-Drassigaschach in L 1630 Draschigasch, kar bi pomenilo »v dražih goščah ali v dragi gošči«. Mogoče pa izvira ime od kakega staroslovenskega osebnega imena, npr. Dražigost. Bezlaj pravi, da je v osebnih imenih osnova »drag« izpričana zelo zgodaj, po letu 1000 pa samo v krajevnih imenih.⁸⁵ Bezlaj dopušča tudi izvor iz osnove »gost«. (France Platinina, Loški razgledi, 1981, letnik 28)

širina rimskih voz (kolotek) v Alpah = 106 cm

Storeč rov'n

Zečji grasc (Kresišče)

Rig'lc (nad potjo na Rudno)

Pot: Bukovje-Globoka-Volče sv. Danijel

Zečja rav'n (rov'n) (kresišče)

Svinke (kresišče)

Rig'l (nad potjo skozi Dolgo nivo)

Jam'nšk Rig'l (nad Sv. Soboto)

Na koncu pomola Zečji grasc???

S pomola na Jelovico direktna pot, ne čez vas?

Pot: Mošnje Radovljica – Jamnik- Sv. Lucija

Wallenberg, Wallenburg,

Burgwall -gradišče

Wallenberg = hrib na katerem je gradišče

Cerkev 750 in 1750

Bizantinska cerkev mora skrbeti za ubožne in bolne

Terezijanska cerkev: obožni morajo skrbeti za cerkev, bogati pa samo toliko, kolikor se jim ljubi.

Das Heilig-Geist-Loch (auch Pfingstloch genannt) in der Decke diente wohl in erster Linie der Entlüftung der Kirche. An Pfingsten (und an Christi Himmelfahrt) wurde es früher aber auch für eine Art Schauspiel genutzt: Während des Gottesdienstes wurde von oben entweder eine lebende weiße Taube freigelassen oder eine hölzerne Taube als Symbol für den Hl. Geist an einer Schnur hinuntergelassen. Auch brennende (Flachs-)Flocken ließ man vom Pfingstloch aus in das Kircheninnere fallen; sie sollten die Flammenzungen des Hl. Geistes symbolisieren. Der Brandgefahr wegen war dieser Brauch umstritten. Das Pfingstloch spielt auch in vielen alten Anekdoten eine Rolle, so z.B: Statt der Taube kam die Stimme des Mesners aus dem Pfingstloch: "Herr Pfarrer, den Heiligen Geist hat Katz gressn".

Nomenj:

Sušenšč = Sušnik ...soha = kapelica = nadzira celotno peč, spuščča žlindro,

Pišk = pihalec = skrbi za mehove, je lesar (mizar)

Žmitek = kovač

Mešeuc = Mešišnek - mežnar

Jam'r = Brs (jamar, rudar,..) je kamnar

Ažman = essman = Obvak, je oglar, lesar, barantač

Dekateri starinski pojmi

Mešišnek = (Messner) = Mežnar

Mešiše = Mežnarjeva posest = Mežnarjevina

Mečiz (Savica) = izdelovalec mečev, kovač

Učež (Savica) = učitelj

Maša Messe Misa

Mensa – miza, obredna plošča na oltarju

Žrtvenik = miza = mensa

Nazalna beseda »Mensa« ne izhaja iz latinščine temveč iz »slovenščine« in bi morala postati pozneje »mesa« tako kot je »Lonka« postala »Loka«.

Prvotno (pogansko) »Menšiše« > današnje »Mešiše«.

Mešiše = kraj, kjer stoji žrtvenik (v svetem logu, pod odprtim nebom, na skali, kjer je v bližini sveta voda. (opis identičen s krajem Gorička, isto funkcijo. Na Kupljenku je to verjetno na današnji ledini Kopane.

Mašnež > Mešiz (Mešišnek) = Mašnik = svečenik. Verjetno ista oseba kot Učež, samo po sprejetju krščanstva se je funkcija delila na dve, učeža, ki je posredoval stare običaje in mežnarja, ki je bil mož nove vere. Na skupno funkcijo nas navajajo ostanki vse tja do Marije Terezije. Šole so bile ali v župnišču ali v mežnariji. Po ediktu papeža Gregorja Veli-

kega o sodelovanju starega svečenika in novega duhovnika pri prehodu s stare vere na novo krščansko in vlogo obeh, določa, kako mora stari svečenik predati svoje delo in prevzeti novo vlogo mežnarja, uvažanju novega duhovnika v nov kraj in novo službo ter v okolje vernikov. Končna delitev nastopi šele takrat, ko se cerkev loči od države. Mežnar ostane samo strežnik mašniku in skrbi za cerkev, od tod naziv, ime in opravila cerkovnika.

Mašnik in »mešiž« pobirata bero, vsak svojo. Vsak skrbi za svojo lastnino, eden cerkveno, drugi za mežnarsko. Učež pa se običajno spremeni v pastirja (pastor v ladinščini, a tudi v cerkvi ni nepoznan), kjer pase naprej svoje ovce (ljudi in drobnico).

Mašnik se povezuje naprej navzgor v cerkveno organizacijo, vse do papeža v Rimu, mežnar pa v svojo »srenjo«, t.j. okolje v katerem živi ima svojo imovino in svojo bero.

Gradišča so bila tudi pod močnim vplivom tedanje vere, z vero pa povezana signalizacija in povezave s tostranstvom in onostranstvom. Tako so bili tedanji svečeniki tudi tisti, ki so upravljali sistem signalizacije, povezan z vero, vsakdanjim življenjem in varovanjem naselbin in poti.

Rov'n je področje povezano s prvotnim obdelovanjem zemlje z rovnico danes Raven, od tod tudi rudarski rov, podobno tudi Kopane (tudi domači Koplensk, Kuplenk)

Mestiše (Mešiše) del Kuplenka okoli znamenja.

»Na Pečeh« v Dražgošah, v Bodeščah

Mala ledena doba

V obdobju 9.-13. stol. je bila temperatura 2-4°C višja kot je danes.

L. 1315-1320 padec temperatur za 6-8°C, leta brez poletij. Ta mini ledena doba traja vse do l. 1818. Temperature nihajo ampak nikoli ne dosežejo tistih iz predhodnega toplega obdobja.

Propad žit, ker je bilo skozi mokro, so se žita povesila v tla in zgnila. Vsa prehrana je tedaj temeljila na žitih. Od tod začetek velikih lakot.

l. 1347 začetek beneške kuge.

L. 1348 (25. jan.) veliki potres.

Ljudje iz severne Evrope se začnejo izseljevati in riniti proti jugu.

Pred l. 1000 vetrne peči – pogon veter + nožni mehovi

Od 1000 do 1350 peči sv. Heme na vetrnih legah v gozdovih z ročnimi in nožno gnanimi mehovo in ob majhnih potokih z vodnimi pogoni.

Vošče <v Loče v voče v loki, Sv. Hema: Šemina – Brod, Mošenac- Štenge, Stara Fužina

Do 1350 gozdno železarstvo, od cca 1000 tudi ob potokih v dolini.

Od 1350 naprej fužinarstvo ob večjih potokih v dolini: Železniki. Kropa, Kolnica-na Lipnici

Naselitev Lahov: Kamna gorica Kapusi (Capossi) l. 12xx??, Železniki 1348

Sasi od kod ali tudi iz zgornjih Lužic, kjer ima neka ortenburška veja svojo posest in grad Bautzen?

Do 12. stol. so Brjani gozdni železarji, sorodniki poznejših »4 brjanskih kraljev« se nato preselijo v Vošče k vodi, razvijejo vodno gnano peč sv. Heme. Ali so mogoče že tudi kake povezave s kamnogoriškimi Kapusi?

Ali se je poznejša naselitev »Lahov« v Železnikih dogodila kot vzorec že enkrat prej v Kolnici, Kovnici (kraj kjer se kuje).

Brda kot naselje tedaj v tipični poziciji: zgoraj vodilni (poznejši Dešman). Pod njim majhen prost prostor, na obeh straneh tega pa po dve kmetiji. Pri tem vseh pet zapira vmesni prostor, tako, kot pest zapira dlan. Taka ostane slika vasi vse do l. 1910, ko vas pogori. V Bohinju se tak prostor imenuje Gorička in je svet. V Srednji vasi so tja postavili prvo, leseno cerkev sv. Martina.

Brda tedaj naselje štirih kmetov + »plemiča« (verjetno koseza), poznejšega Dienstmanna – Dežmana.

Vošče verjetno vas štirih »kmetov-rudarjev-kovačev«, ki jih vodi »kmet--« »Sušenšč«

Iz Vošč so železarstvo preselili v Sp. Lipnico, na izvor Lipnice 1337?, k močnejšim vodnim virom.

V resnici ustanovijo novo fužino na izvoru Lipnice, ki ima več vode, stara v Voščah pa na majhnem potoku počasi odmre.

S seboj nesejo tudi ime Kolnica (kounica = Kovnica). Ali so mogoče primerjave s Šemino v Bohinju, nad njo pa Zečji grasc, pod njim pa Kovarje! Šemina je sredi Kovarja, Vošče sredi Kounice. Vas Savica je na nasprotni strani Save, Brdo tik nad Kounico, na nasprotni strani Grabnarice. Zečji grasc je nad Šemino, kaj pa je nad Brdom? Moralo bi biti nekaj kot gradišče, grasc, kamor bi se zatekli ljudje v sili. Alimjue ta mogoče na mestu poznejšega lipniškega gradu?

Ali je preselitev železarjenja kooperacija Kamnogo-ričanov in Brjanov??

1348-56 naj bi Ortenburžani na Jelovici naselili Franke in Sase. So kmečki rudarji (kmetje-rudarji). Klima postane ostrejša, temperature že nizke, zato poleti rudarjenje + kmetovanje, pozimi pa nič???
Kmetje so kmetje na kmetijah, rudarji rudarijo na Jelovici. Kaj pa hude zime? Ali izdelujejo doma platno, volno, lesene izdelke, orodja (kujejo pa ne, to delajo kovači v dolini ob vodi, ali od tod ime Kordež?

Dražgoše

Koschirad > Kosiograd = Kozlov Grad:

Tolmin: Kozlov rob tudi »Kozlov Grad«

Nomenj ?? »Vikiške rune«, peč sv. Heme, ..

Nad Dražgošami Radgosch Thurn ---Thurn je grajski stolp

(G)radgosch grad koschi (kozji) (kozlov) >Grozel

Gradgosch>Radgosch>>>Dražgoše

Na Dragouza

Grad varovanje

Zavarovan prehod, vrata, »Vratni rob«

Pod njim, a nad vasjo stoji cerkev sv. Lucije

Sv. Lucija in njen kozel. Kozel ščiti dostop na rudišča okolica Lipniške planine..

Dragosch Thurn

Dragosch Aldewin Ferlian Corrhenstein von Sichelhofen – Darpatien. Posvečen v boginjinega rudarja (Knappen der Göttin (Rondra). Kneževina Weiden na Bavarskem (na meji Thüringen, Sachsen, Češka, Bavarska je stara frankovka dežela), kjer je eden izmed centrov poganske »Rondrine cerkve«.

Bela peč in Babji zob, kje je Baba?.

Vraževerje so verjetno prinesli s seboj rudarji, naseljeni na Coku, oz. na Jelovici.

Vernost in vraževernost se ohranja naprej in s tem povezano življenje in navade še dolgo potem. Nag-njenost k praznovanju in veseljačenju nam lahko prikažejo naslednja sporočila, ki nam jih posreduje A. Müllner:

F'žnarke so rojevale veliko otrok. Ob rojstvu so se dolgo dale streči z dobro hrano in poležavale. Tako je nek Tržičan nad tem jamral, Tržičanka mu je pa rekla: pa ti rojevaj, čet kej ni ušech.

Kovaška praznovanja v Lipniški dolini (Kropa, Kamna Gorica, Lipnica). Koncem 18. stol. so tod praznovali naslednje dni:

Nedelje in prazniki 67, četrtki 52 dni in nato še 56 drugih dni:

17.1. Anton, 20.1. Boštjan, 21.1. Neža, 25.1. Darko, 3.2. Blaž, 9.2. Polona, 14.2. Valentin, 24.2. Matija, + pepelnica, 12.3. Gregor, 17.3. Jera, + zeleni čet-tek, Veliki petek, velikonočna sobota, ponedeljek in sreda, 24.4. Jurij, 25.4. Marko, 1.5. Jože, 3.5. Alek-sander, 16.5. Janez, 25.5. Gregor, 13.6. Anton, 21.6. Alojz, 24.6. Janez Krstnik, 4.7. Urh, 13.7. Evgen, 22.7. Majda, 25.7. Jakob, 26.7. Ana, 2.8. Alfonz, 10.8. Lovrenc, 16.8. Rok, 24.8. Jernej, 28.8. Avguš-tin, 1.9. Tilen-Egidij, 14.9. Rasto-pozdignenje križa,

29.9. Mihael, 18.10. Luka, 21.10. Urša, 23.10. Severin, 31.10. Bolfenk, 2.11. Dušan (ka), 11.11. Martin, 19.11. Elizabeta, 21.11. Marija, 25.11. Katarina, 30.11. Andrej, 4.12. Barbara, 6.12. Miklavž, 13.12. Lucija, 21.12. Tomaž, 27.12. Janez, 28.12. Živko-nedolžni otroci, 31.12. Silvester. To je bilo skupaj 175 dni. [Alfonz Müllner, *Geschichte des Eisens in Inner-Österreich*, s. 318]

Delovni dan je bil deljen glede na čase obedov, imenovanih »jed«. Bili so trije: 1 jed od 4. do 8. ure, 2. jed od 9. do 1. ure in 3. jed od 2. do 7. ure. Ker so bili plačani od stotih ali tisočev skovanih žebeljev, so nekateri začeli kovati tudi že ob 1. ali 2. zjutraj. Nočno delo v Kropi ni bilo v običaju (tako kot je bilo običajno v Železnikih).

Poleg tega pa vemo, da pozimi velikokrat sploh niso delali, saj so bila vodna kolesa, ki so poganjala mehove na ješah, zamrznjena.

Vidimo, da se navade nadaljujejo vse od antike naprej, da praznujejo celo vrsto svetnikov, ki so nadomestili prejšnje poganske bogove, kar potrjujejo tudi drugi običaji.

